

BRYT!

**ett metodmaterial om normer i allmänhet
och heteronormen i synnerhet**

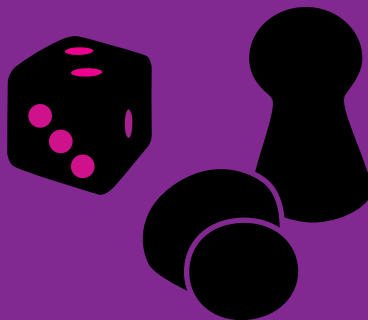
Forum för levande historia
RFSL Ungdom

ANDRA UPPLAGAN

BRYT!

**ett metodmaterial om normer i allmänhet
och heteronormen i synnerhet**

Forum för levande historia
RFSL Ungdom

Projektledare: Jorun Kugelberg och Ulrika Westerlund,
Forum för levande historia och Mika Nielsen, RFSL Ungdom

Pedagogisk ledare: Sandra Dahlén

Projektmedarbetare och författare: Mika Nielsen

Pedagogisk rådgivare: Gunilla Edemo

Textredaktörer: Stefan Nordberg och Joakim Rindå

Arbetsgrupp:

Maria Ahlsdotter, RFSL Stockholm

Victor Bernhardt, RFSU och queerteatergruppen KUNO

Kristina Börjeson, LSU

Marie Carlsson, RFSL Stockholm

Sandra Dahlén, konsult och utbildare i frågor som rör sexualitet och genus

Petter Forkstam, Röda korsets ungdomsförbund

Jonna Laurin, Friends

Maria Lindberg, skolinformatör för RFSL Stockholm och kursledare vid
Stockholms improvisationsteater

Mika Nielsen, RFSL Ungdom

Ola Nilsson, Röda korsets ungdomsförbund

ANDRA UPPLAGAN

Ombearbetning: Frida Darj och Hedvig Nathorst-Böös, RFSL Ungdom

Korrekturläsare: Emilia Åkesson

I detta material ingår även metoder från:

Någonstans går gränsen. En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv, av Gunilla Edemo och Joakim Rindå för RFSL Stockholm, Forum för levande historias projekt Gränser och Reflex samt *Alla olika alla likas metodmaterial* LSU.

Grafisk form: Eva Grinder www.forwardstockolm.se

Tryck: JOMA Grafisk Produktion AB, 2008

Foto: Bilderna på sidorna 17–18 och 20–30, Hannah Goldstein.

Sida 19, Jeanette Andersson. Sida 37, Magnus Sandberg / Aftonbladet.

Det här är ett material från Forum för levande historia och RFSL Ungdom.
www.levandehistoria.se www.rfslungdom.se

© Forum för levande historia och RFSL Ungdom

ISBN 978-91-633-2215-0

Innehåll

5	Inledning
8	Normkritisk pedagogik
9	Att leda grupper: före, under, efter
	KAPITEL 1
12	Normer, så funkar det!
13	Gissa heterot
14	Ramarna
16	Vem tar vem?
	KAPITEL 2
31	Extremt
32	Poängjakten
35	Helt naturligt?
38	Samtal om reklam
	KAPITEL 3
42	Expedition Erfarenhet
43	Två berättelser
	KAPITEL 4
48	Det handlar om makt!
49	Samhällsstegen
50	Gissa medlemmen
51	Jag tolererar dig
54	Om man inte vill säga "tack"
	KAPITEL 5
60	Se dig själv!
61	Vilken osynlig lapp sätter andra på dig?
64	Ett steg fram?
	KAPITEL 6
69	Vad kan man göra då?
70	Allt är möjligt!
71	Tvårt-om!
72	Checklista
74	Att gå vidare
77	Ordlista

Stort tack till er som på olika sätt har bidragit till arbetet:

Maria Bergström, Helene Delilah, Mohammed Elabed, Cecilia Elving, Ellinor Isfors, Sara Jonsson, Romina Ramos, Carlos Diaz, Linda Elstad, Alex Grönqvist, Hanna Hellzén-Cramer, Jenny Söderstrand, Alex Fridunger och Janne Bromseth. Vi tackar också alla som bidragit till materialet genom inspiration och kommentarer. RFSL Ungdom vill här även tacka Allmänna Arvsfonden vars bidrag för RFSL Ungdoms del gjort detta arbete möjligt.

Sedan **Bryt!** lanserades för första gången den 15 mars 2005 har mycket hänt. Över 6000 personer har utbildats utifrån metoderna och materialet har nått många fler. Bryt! har mötts av ett intresse vi aldrig kunnat räkna med vilket är fantastiskt roligt.

I denna nya andra upplaga är det flera saker som har förändrats. Vi har gjort språket mer lättläst för att alla oavsett tidigare kunskaper ska kunna ta till sig innehållet. Frågor som rör normer kring funktionsförmåga och funktionsnedsättningar har också fått ta mer plats. Vidare är de förra bilderna utbytta till förmån för mer vardagsnära bilder. Övningar har försvunnit och kommit till. Ett helt nytt kapitel som handlar om hur man kan arbeta konkret med normfrågor har tillkommit, samt ett kapitel om hur man kan granska sin egen position. Vi hoppas att ni ska ha glädje och nytta av denna omarbetade andra upplaga av Bryt!

Forum för levande historia arbetar för demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen och andra brott mot mänskligheten, ur ett historiskt såväl som ett samtida perspektiv. Myndigheten bedriver utåtriktad verksamhet med inriktning på kunskap, kultur och utbildning.

RFSL Ungdom, Ungdomsförbundet för homo-, bisexuella och transpersoners rättigheter är Sveriges enda rikstäckande ungdomsorganisation för hbt-personer. Föreningen arbetar utifrån queera förhållningssätt med och för ungdomar som bryter mot normer gällande sexualitet och/eller kön. Detta görs genom ett brett social engagemang och ett intensivt påverkansarbete mot politiker, myndigheter och andra beslutsfattare.

Inledning

Bryt! handlar om normer.

Normer är alla föreställningar, idéer och oskrivna regler som formar oss människor. Normer finns överallt omkring oss, de utgör gränserna för hur vi är och får vara. Vissa normer är positiva och handlar om hur vi ska bete oss tillsammans med andra människor, som att vi inte ska spotta varandra i ansiktet eller gå in i andra människor på gatan. Vi anpassar oss till de flesta normer utan att tänka på det. Att hälsa med höger hand är en sådan norm, en oskriven regel som vi rättar oss efter utan att reflektera. Så länge ingen bryter mot normerna brukar de vara osynliga, inget man vanligtvis tänker på.

Det finns normer som påverkar samhället i stort och vem som har möjlighet till inflytande. De normerna är också osynliga så länge ingen bryter mot dem. Få höjer på ögonbrynen när Leila berättar om sin nya pojkvän eller när Michel kommer i skjorta och byxor till skolavslutningen, de följer normerna. Men om Leila istället berättar om sin nya flickvän? Eller om Michel väljer att matcha kläderna med nagellack? Med små förändringar blir de båda normbrytare som går mot de oskrivna reglerna för hur en tjej respektive en kille ska vara.

Det finns också normer som handlar om hur en människokropp förväntas fungera. Få personer som kan gå tänker på att två trappsteg upp till en port gör att människor som sitter i rullstol har svårt att ta sig in. Andra normer kan vara mindre tydliga. Att det är norm i Sverige att vara vit och svensk märks till exempel genom att människor som inte är vita eller som inte har svensk bakgrund utsätts för diskriminering på arbetsmarknaden eller i skolan. Det betyder inte att det alltid i alla sammanhang är bäst att vara vit och svensk.

Tittar vi bakåt i historien ser vi att normer förändras. Idag är det inget problem att som tjej i Sverige klä sig i långbyxor, något som tidigare i historien var helt tabu. Genom att se på historien kan man konstatera att normer överallt och i alla tider har spelat en stor roll för vilka som blir diskriminerade. Idag får kvinnor gå på universitet och förväntas inte sluta arbeta sedan de fött barn. Normerna för hur män och kvinnor ska vara har förändrats. Samtidigt hänger mycket kvar: fortfarande finns det få kvinnliga professorer och kvinnor tar ut den största delen av föräldraledigheten.

Normer har med diskriminering och makt att göra. Om man bryter mot normer genom att till exempel vara homosexuell, transperson, inte kunna se eller ha en mörk hudfärg, får det konsekvenser. Det kan vara allt från att bli retad i skolan eller inte få ett jobb man söker till att bli utsatt för rasistiska eller homofoba hatbrott. Människor som bryter mot normerna klumpas ihop och ses som likadana. Det är till exempel mer vanligt att någon uttalar sig om hur alla bögar är än om hur alla heterosexuella är.

Bryt! är ett normkritiskt material. Det betyder att vi väljer att undersöka hur normer påverkar våra värderingar och vår vardag istället för att bara fokusera på och berätta om människor som bryter mot normerna. Genom olika övningar ser vi hur normer diskriminerar människor som inte passar in. Rasism, sexism och homofobi är exempel på förtryckande åsikter som grundar sig i normer kring hudfärg, kön och sexualitet. Olika normer hänger också ihop med varandra. Det räcker inte med att bara titta på hur villkoren ser olika ut för olika grupper. Eftersom det skiljer sig åt inom grupperna är det till exempel skillnad på vilka föreställningar det finns om en vit kille som kan gå och en vit kille som är rullstolsburen. I övningarna ser vi därför också hur olika normer *påverkar varandra*.

Hur ser det ut hos dig?

Bryt!-materialet är framtaget med inriktning på ungdomsorganisationer och därför handlar många frågor om hur normerna ser ut i organisationer. Det går naturligtvis lätt att översätta till skolan eller arbetsplatsen.

I allt arbete är det viktigt att titta på de strukturer som finns i det egna sammanhanget. Väger vissa människors ord tyngre än andras? Vem eller vilka sätter reglerna för vad som gäller? Vad anses rätt och fel, normalt och onormalt? Kan det vara så att människor blir kränkta och eller särbehandlade?

Normer handlar inte om illvillighet. Det är sällan någon medvetet är elak eller taskig. Oftast är det så att människor följer normer utan att tänka på det. Det kan handla om att någon frågar en tjej vad hennes pojkvän heter, eller tror att en person som är mörkhyad inte är svensk fastän att den har bott i Sverige hela sitt liv. För den som passar in i normerna kan det vara svårt att se hur man påverkas av dem. Kanske tvivlar personen på att normer över huvud taget finns. För att förstå hur utanförskap och diskriminering skapas är det därför viktigt att lyssna till de som har egna erfarenheter av att inte passa in.

Något som är väldigt viktigt när vi jobbar med normer är att titta på oss själva och hur vi påverkar och påverkas av normer. För även om vi själva ser problem med samhällets normer hjälper vi samtidigt till att återskapa dem, och även om vi själva bryter mot vissa normer får vi många gånger fördelar på andra sätt. Detta sker ofta genom att det som följer normens regler ses som någonting bra, normalt och naturligt. Det är till exempel få vita människor med svensk bakgrund som tänker särskilt mycket på sin hudfärg, få heterosexuella som tänker på sin sexuella läggning eller få personer utan funktionsnedsättningar som tänker på att de kan gå, läsa, se höra och prata. Att vara hetero, vit eller inte ha en funktionsnedsättning ses helt enkelt som så normalt och naturligt att få människor ens tänker på det.

I de första metoderna i *Bryt!* undersöker vi vad normer är och hur vi delar in människor i olika grupper. Efter det tittar vi på hur normerna ser ut i samhället och diskuterar hur alla människor är delaktiga i att upprätthålla dem. I slutet finns metoder för att omsätta pratet i handling.

Normkritisk pedagogik

Ofta när man arbetar för likabehandling och mot diskriminering handlar övningarna om att skapa förståelse, tolerans och empati för människor som blir utsatta för trakasserier, diskriminering och kränkningar. Det kan vara exempelvis hbt-personer, blattar eller människor med funktionsnedsättningar.

Det finns en rad risker med det sättet att arbeta på. För det första är det stor risk att man missar de normer och maktstrukturer som gör att vissa människor ses som avvikare och andra som normala. Om man bara pratar om att få homo- eller bisexuella är öppna med sin läggning i skolan eller i arbetslivet missar man *varför* homo- och bisexuella måste berätta om sin sexualitet gång på gång medan heterosexuella inte behöver göra det. Man missar helt enkelt heteronormen.

För det andra är det en risk att man ofta förutsätter att de som ska lära sig om människor som blir utsatta för diskriminering inte blir utsatta själva. Om en grupp ska diskutera huruvida samkönade par ska få gifta sig eller inte tänker man sig oftast att gruppen består av heterosexuella människor – trots att homo- och bisexuella finns överallt!

För det tredje riskerar man att återupprepa normer och inte förändra något i grunden. Normer funkar så att avvikare ses som onormala eller konstiga medan de som följer normerna ses som normala och vanliga. Men det ingår också att de som tillhör normen får diskutera och tycka till om avvikarens villkor och rättigheter. Till exempel diskuterar man ofta om samkönade par ska få prövas som adoptivföräldrar medan det ses som en självklarhet att heterosexuella ska få adoptera.

Vi har valt att vända på perspektiven. Istället för att bara prata om de som bryter mot normerna vill vi fokusera på normerna som resulterar i att vissa människor ses som avvikare och andra som normala. På så sätt menar vi att man kan synliggöra och ifrågasätta *varför* människor diskrimineras, inte bara tycka synd om och hjälpa dem när det väl har skett. Kunskap om avvikarens situation räcker inte. Om man ser till kvinnors villkor känner de flesta till att de är sämre än mäns, och alla har någon gång under sitt liv träffat en kvinna. Trots detta består ojämlikheterna mellan män och kvinnor! Utbildning om hbt-frågor går fortfarande till stor del ut på att man får träffa en transperson eller någon som är homo- eller bisexuell och på så sätt få kunskap och förhoppningsvis sluta diskriminera. Det är inte tillräckligt. Det behövs även kunskap om hur normer och makt fungerar för att kunna förändra samhället i grunden.

Att leda grupper: före, under, efter

Ta gärna hjälp av varandra när ni ska genomföra övningarna i denna bok. Det är alltid lättare att få syn på vad som händer i gruppen om man hjälps åt. Du som leder övningarna bör ha erfarenhet av liknande arbete. Det allra bästa är om du har varit med som deltagare när någon har använt sig av metoderna. Då är det lättare att förstå och känna igen diskussionerna som kommer upp. Som ledare är det också viktigt att du har funderat kring normer och hur de påverkar dig innan övningarna sätter igång. Annars finns alltid risken att du omedvetet hjälper till att återskapa normer istället för att ifrågasätta dem. Börja gärna ett utbildningstillfälle med att brainstorma kring ordet normer, så att alla medverkande får en gemensam förståelse för det ni kommer prata om.

Anpassa övningarnas nivå till gruppen och inled en övning först när du känner dig trygg och redo. Känn dig fri att anpassa och göra om metoderna efter eget tycke! Poängen är att de ska fungera i din grupp, inte att de ska ske efter boken till punkt och pricka. Fundera också igenom ditt eget syfte med övningen innan du sätter igång. Påminn dig själv om att det är du som ledare som styr. Genom rätt följdfrågor väljer du den väg som samtalet ska ta. När du jobbar normkritiskt är det viktigt att tänka på att diskussionerna ska handla om normen eftersom pratet lätt kan hamna i att handla om avvikare från normen.

Se till att det finns utrymme för att alla ska få komma till tals! Det görs på ett enkelt sätt genom att exempelvis arbeta med rundor. En *runda* går till så att deltagarna får ordet en och en. Var och en talar till punkt medan de andra aktivt lyssnar. Om något är oklart kan man ställa en fråga för att klargöra vad personen sagt men annars är det viktigt att man bara talar när det är ens egen tur. När en person är klar lämnas ordet över till den bredvid och så gör man på så sätt en runda. För att så många som möjligt ska få komma till tals kan det också vara bra att diskutera *två och två* eller i *mindre grupper* istället för i helgrupp.

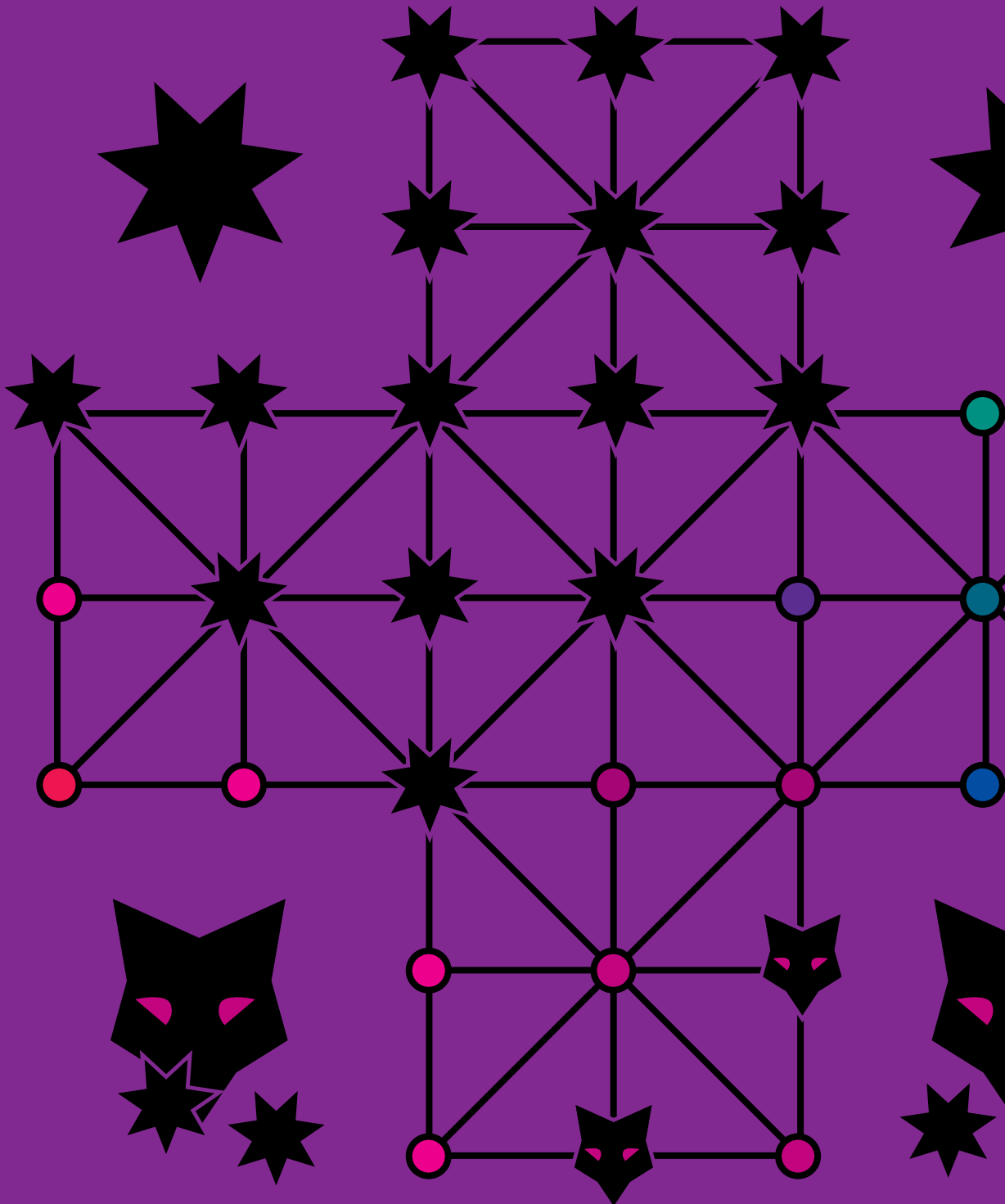
Förhoppningen med övningarna är att de ska väcka intresse och nyfikenhet. Trots det kan de skapa reaktioner som inte enbart är positiva. Det kan till exempel kännas ovant och hotfullt för deltagarna att upptäcka de fördelar som kommer av att följa normen. Det kan också vara jobbigt att påminnas om vilka nackdelar som följer för den som inte lever enligt normens regler. Men låt dig inte skrämmas av de reaktioner som kan komma upp på vägen utan prata istället om dem. Varifrån kommer reaktionerna? Är det rädslor för det annorlunda eller är det tanken på att förlora makt och status som är jobbig?

Fundera redan innan du börjar med övningarna kring hur du vill hantera olika situationer som kan dyka upp. För en bra process krävs en trygg, tillåtande stämning. Rädslor och aggressivitet blockerar möjligheten till ett bra samtal och det är du som ledare som bestämmer var gränsen ska gå för vad som får sägas. Hur vill du reagera om det kommer homofoba, rasistiska eller sexistiska kommentarer? Hur vill du hantera kränkningarna hos de som drabbas? Hur är det möjligt att både ha »högt i tak« i samtalen och samtidigt förhindra att metodövningarna blir tillfällen för enskilda deltagare att ifrågasätta och klanka ner på personer som bryter mot normer?

Meningen med Bryt! är att både du som håller i övningarna och de som deltar ska ifrågasätta era egna normer och värderingar. Koppla därför övningarna till hur det ser ut i den egna organisationen, skolan eller arbetsplatsen. Det är viktigt att försöka hitta konkreta exempel. Vilka normer har vi i vår organisation? Vilka syns i organisationens material? Vilka syns inte? Hur går snacket? Vilka oskrivna regler finns hos oss? Vilka grupper har bäst position inom organisationen? Formulera fler frågor som angår din förening och låt alla ingå i samtalet.

Oavsett hur många eller vilka av metoderna ni genomför så kan det vara en bra idé att ni som avslutning sätter er ner och summerar tankarna om det egna sammanhanget och funderar på hur ni konkret kan arbeta med frågorna. Gör gärna någon av de två avslutningsövningarna för att prata om hur deltagarna kan skapa faktisk förändring.

Lycka till!

Normer, så funkar det!

Heteronormen är en av de starkaste och mest grundläggande normerna i vårt samhälle. Den handlar om att tjejer och killar förväntas vara olika, att man måste vara antingen kille eller tjej och att det »naturliga« är att tjejer bli kära i och attraherade av killar och tvärtom. Det finns också starka normer som ger människor olika fördelar beroende på hudfärg, funktionsförmåga och klassbakgrund.

Det här kapitlet innehåller metoder för att börja få syn på och fundera kring vad normer är och hur de formar vårt sätt att tänka.

Metod: Gissa heterot

Den här metoden handlar om att få syn på sina egna och samhällets föreställningar och »regler« kring heterosexualitet. Vanligtvis är det personer som bryter mot de här reglerna – till exempel homosexuella – som blir utpekade och diskuterade. Nu ska vi istället vända på perspektiven. Syftet är att synliggöra och ifrågasätta heteronormen, den många vanligtvis tar för given.

Material

- ▶ Kopior av bilderna på sidorna 17–30
- ▶ Whiteboardtavla/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpena

Gör så här

Lägg ut bilderna på ett stort bord eller på golvet så att alla kan se dem. Be deltagarna att välja en bild var där de tycker att personen ser ut att vara heterosexuell. Gör en runda och gå igenom de valda bilderna en i taget och låt den som valt bilden förklara varför man har valt just den bilden. Summera bildvalen genom att skriva en lista på tavlan och upprepa sedan högt de kriterier deltagarna gått på när de valt ut bilderna, till exempel »macho«, »manlig«, »smink« eller »vanlig tjej«.

Låt deltagarna diskutera följande frågor två och två:

- ▶ Hur spelar föreställningar om kvinnligt och manligt in när vi pratar om heterosexualitet?
- ▶ Ser samhället olika på människors sexuella läggning beroende på vad de har för hudfärg, klasstillhörighet eller om de har en synlig funktionsnedsättning?

Avsluta med att diskutera i helgrupp och summera samtalen om heteronormen.

Se upp!

När vi pratar om heteronormer glider samtalet ofta över på bi- eller homosexualitet istället. Då får vi inte syn på heteronormen, den bara är. Tänk då på att heteronormen och det som ses som normalt formas av att prata om det som inte »passar in«. Till exempel innehåller en kommentar som »bögar är fjolliga« påståendet att heterosexuella killar inte är fjolliga. Diskutera gärna med gruppen varför detta händer, varför det är enklare att prata om de som avviker än om normen. Arbeta sedan vidare och kom ihåg att det är heteronormen som ni ska prata om.

Det är även lätt hänt att deltagarna slår fast sanningar om personer på bilderna, till exempel att en person inte får vara homosexuell i sitt land eller enligt sin religion och därför måste vara heterosexuell. Poängtera då att vi inte vet någonting om personerna på bilderna. Vi kan alltså omöjligt veta vilka de är eller vilken sexuell läggning de faktiskt har! Det intressanta är hur samhället betraktar personerna på bilderna. Det är våra egna och samhällets föreställningar vi arbetar med och inte sanningar. Här är det också viktigt att vända på perspektiven. Kommentarer om att människor som är mörkhyade inte får vara homo i sin kultur för att den är förtryckande, innehåller tankar om att det svenska och vita är jämställt och jämlikt.

Metod: Ramarna

I vårt samhälle har vi mer eller mindre uttalade regler för hur man ska vara som tjej eller kille. Man kan säga att det är två ramar som alla ska passa in i. Antingen ska man vara i kill- och mansramen där manlighet finns eller så ska man vara i tjej- och kvinnoramens där kvinnlighet finns. Syftet med metoden är att få syn på hur de här reglerna ser ut och hur de hänger ihop med regler för etnicitet och sexualitet. En viktig del av metoden handlar om att fundera på vilken roll ramarna spelar för vilken makt och status man får.

Material

- ▶ Whiteboardtavla/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna
- ▶ Två ritade ramar att fylla med ord

Brainstorming

Berätta om våra samhällsramar för kön och rita två ramar bredvid varandra på tavlan. Be deltagarna brainstorma om ramarna:

Vad anses manligt? Hur ska killar och män vara och se ut i vårt samhälle?

Vad anses kvinnligt? Hur ska tjejer och kvinnor vara och se ut i vårt samhälle? Poängtera att det handlar om vad som allmänt anses vara kvinnligt och manligt i samhället, inte vad man själv personligen tycker. Ta en ram i taget. Skriv upp det som sägs som kvinnligt i ramen för kvinnligt på tavlan och det som sägs som manligt i ramen för manligt på tavlan.

Upprepa högt så att alla kan höra.

Reflektioner

Be deltagarna att två och två fundera en stund över det som står i ramarna.

- ▶ Vad tänker man när man ser alla orden?
- ▶ Varför är det många ord i kill-ramen som värderas högre än de i tjej-ramen?

Gå sedan igenom några av reflektionerna och diskutera i grupp.

Lägg gärna till några poänger om de inte kommer upp, som att det är omöjligt att helt leva upp till alla orden i ramarna. Var också tydlig med att killramen kan placeras högre upp än tjej-ramen eftersom manlighet och killar värderas högre i vårt samhälle än tjejer och kvinnlighet. Peka också på att både manliga män och kvinnliga kvinnor antas vara heterosexuella i vårt samhälle.

Be deltagarna att återigen fundera två och två.

- ▶ Vad får man för fördelar av att hålla sig inom ramarna?
- ▶ Vad händer om någon går utanför ramarna för mycket eller på fel sätt, till exempel om en tjej tar mycket plats eller om en kille är väldigt känslig? Vad händer om man inte kan se om någon är kille eller tjej?
- ▶ Vad spelar hudfärg och klasstillhörighet för roll för hur man ser på tjejer och killar?
- ▶ Varför är ordet pojk-flickor oftast förknippat med något positivt, medan vi inte använder ordet flick-pojkar?

Diskutera sedan i helgrupp vilka följder det kan få om en person går utanför ramarna. Det kan handla om allt från skämt, kommentarer och blickar till trakasserier och våld.

Metod: Vem tar vem?

I vårt samhälle kretsar mycket kring att man ska vara ihop eller vilja vara ihop med någon, bostads- och familjepolitiken utgår ofta från att vi ska leva två och två. Men hur kommer det sig att vissa par är mer sannolika än andra? Syftet med den här övningen är att få syn på osynliga regler och gränser kring sexualitet kopplat till kön, funktionsförmåga, klasstillhörighet, hudfärg och ålder.

Material

► Kopior av bilderna på sidorna 17–30

Gör så här

Lägg ut bilderna så att alla kan se dem. Fråga deltagarna vem de tror är ihop med vem. Om man gissar, vilka skulle då kunna ha en relation med varandra? Låt gruppen fritt fundera på vilka de tycker verkar passa ihop. De behöver inte komma överens. Det är en bra grund för samtalet om många olika relationer föreslås.

Reflektioner

Hur har relationerna valts ut? Är det ålder, hudfärg eller vilken klasstillhörighet de verkar ha som avgör vilka man tror är ett par? Skriv upp och upprepa så alla kan se och höra.

Fråga sedan deltagarna vilket det mest osannolika paret skulle vara och varför. Diskutera hur det kommer sig att människor ofta bildar par inom sin kategori, till exempel vita svenskar med vita svenskar, medelklass med medelklass? Varför är det oftast just par som bildas och inte relationer där fler än två lever tillsammans?

Se upp!

Metoden är inte till för att diskutera vad man själv tycker är normalt eller inte, utan vad som är vanligast att se på stan och vilka osynliga regler det finns. Det är viktigt att samtalet inte fastnar i vad enskilda personer i gruppen tycker är normalt eller inte, eller hur man själv ser på olika grupper. Du som samtalsledare får poängtera att vi nu ska diskutera vad som anses normalt i samhället idag eller hur man ser på olika grupper i samhället i stort.

Extremt!

I budskap från media eller högerextrema grupper blir normer och föreställningar extremt tydliga. Att titta på reklam eller flygblad är därför ett bra sätt att få syn på normer. Förstås blir de ofta överdrivna bilderna lätta att slå ifrån sig. Därför är det viktigt att diskutera sambandet mellan dem och hur vi ser på människor överlag i samhället.

Metod: Poängjakten

Normer och makt hänger ihop med vem som får synas i media och på vilket sätt. Syftet med poängjakten är att få syn på om och hur människor från olika grupper representeras i media. Deltagarna får leta efter vissa grupper och diskutera vilka som syns i vårt samhälle och vilka som osynliggörs.

Material

- ▶ Kopior av listan på personer som ska hittas, sidan 33
- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna
- ▶ Pennor till deltagarna
- ▶ En dagstidning eller liknande

Gör så här

Berätta för gruppen att de kommer att delas in i lag för att göra en poängjakt. Det gäller att samla så många poäng som möjligt genom att hitta så mycket som möjligt av det som står på lappen. På lappen gör man noteringar om vad och hur man hittat poängen så man minns och kan redogöra för hela gruppen. Det finns inget »facit«, vissa saker står uttryckligen eller syns på bild, andra är inte lika tydliga utan kan läsas in. Poängen är inte att ha så många »rätt« som möjligt, utan att prata om normer och hur de ser ut i media.

Deltagarna delas in tre och tre och får 15 minuter på sig att samla poäng.

Återsamling och statistik

När grupperna är tillbaka är första steget att göra »statistik« utifrån vad grupperna har samlat in. Hur många har hittat en svensk tjej som ser tjejig ut? En person som har tjejkropp men inte känner sig som tjej? Och så vidare. Skriv upp statistiken och upprepa så alla kan se och höra.

Gå sedan vidare med att fråga deltagarna kring kriterierna för det som hittats. Hur har man bestämt vem som är en svensk person? Vem som är en person med utländsk bakgrund? Vem som är heterosexuell? Skulle de heterosexuella lika gärna kunna vara bisexuella men ha en partner av motsatt kön? Vad är det att vara manlig? Och så vidare. Möjliggör för olika synsätt och lösningar att komma fram och låt deltagarna fundera högt över egna föreställningar och svårigheter med att stoppa in folk i grupper.

NU ÄR DET POÄNGJAKT! NI SKA HITTA:

- En svensk tjej som ser tjejig ut
- En person som har en tjejkropp men inte känner sig som tjej
- En person som ser ut som både kille och tjej
- En ljushyad kille som ser manlig ut
- En kvinna som ser manlig ut
- En person med en synlig funktionsnedsättning
- Fem enskilda heterosexuella personer
- En mörkhyad homosexuell man
- En vit bisexuell kvinna
- En vit homosexuell person med makt
- En person med en osynlig funktionsnedsättning
- En kvinna som inte ser ut att ha svensk bakgrund som är homosexuell
- En vit heterosexuell person med hög position i samhället
- En vit man som har låg position i samhället
- En kvinna med utländsk bakgrund som har en hög position i samhället
- En kvinna med svensk bakgrund som har en hög position i samhället

Hierarkier

Gå sedan vidare och låt deltagarna reflektera över normer och hierarkier.

Fråga bland annat:

- ▶ Vilka hittade ni först? Hur kommer det sig? Vad var svårt att hitta?
- ▶ Vilka hittade ni inte alls? Är orsaken till att vissa är svåra att hitta att de knappt existerar, att de inte riktigt »får synas« eller att man bara inte ser vissa personer och företeelser trots att de finns där?
- ▶ Fick personerna uttala sig i artiklar eller var de bara med på bild?

Avslutande reflektioner

Om det behövs kan det vara på sin plats med en summering av samtalen och poängletandet:

På vilka grunder läser vi av människor? Vad finns det för synliga och osynliga kriterier? Vilka grupper har bäst position i vårt samhälle? För att tydliggöra vad bra och dålig position kan handla om kan du ge exempel på att det handlar om allt från att ses som normal, till att få göra sin röst hörd i debatter eller inneha höga chefs- eller politikerposter.

Be sedan deltagarna fundera över hur det ser ut i den egna organisationen. Dela in gruppen i mindre grupper och be dem reflektera över poänglistan. Vilka finns i organisationen? Vilka syns i organisationens material? Vilka har höga poster inom organisationen och vilka har låga? Hur går snacket? Vilka osynliga regler finns? Vilka osynliggörs och vilka är norm?

Metod: Helt naturligt?

Budskap från högerextrema grupper brukar vara lätta att avfärda. Men högerextrema grupper använder ofta argument som bygger på idéer som är utbredda i samhället, till exempel idén om hur en normal familj ska se ut. Syftet är att diskutera kopplingar mellan mer och mindre extrema förkämpar för heteronormen.

Material

- ▶ Bilderna här i övningen på sidorna 36–37
- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna

Vad som ses som naturligt och evigt förändras historiskt och mellan olika kulturer. Men varje samhälle har en tendens att tro att just deras sätt att se på världen är det enda rätta. Tanken om heterosexualitet som det mest naturliga och det som »alltid har varit» ligger djupt rotad i vårt samhälle.

Reflektioner

Be deltagarna att fundera kring:

- ▶ Vad vill de ha sagt med bilden?
- ▶ Finns det liknande föreställningar utanför de högerextrema grupperna?

Den undre bilden kommer från den öppet nazistiska organisationen Nationalsocialistisk front. En av bilderna på sidan 36 är från den högerextrema gruppen Nationaldemokraterna. Be deltagarna att fundera över:

- ▶ Varför tror man att samhället måste bygga på just heterosexuella par för att det ska bli harmoniskt?
- ▶ Vilka är de påtvingade onaturliga normerna? Hur kan de vara påtvingade i ett samhälle som säger att heterosexualitet är det naturligt rätta?

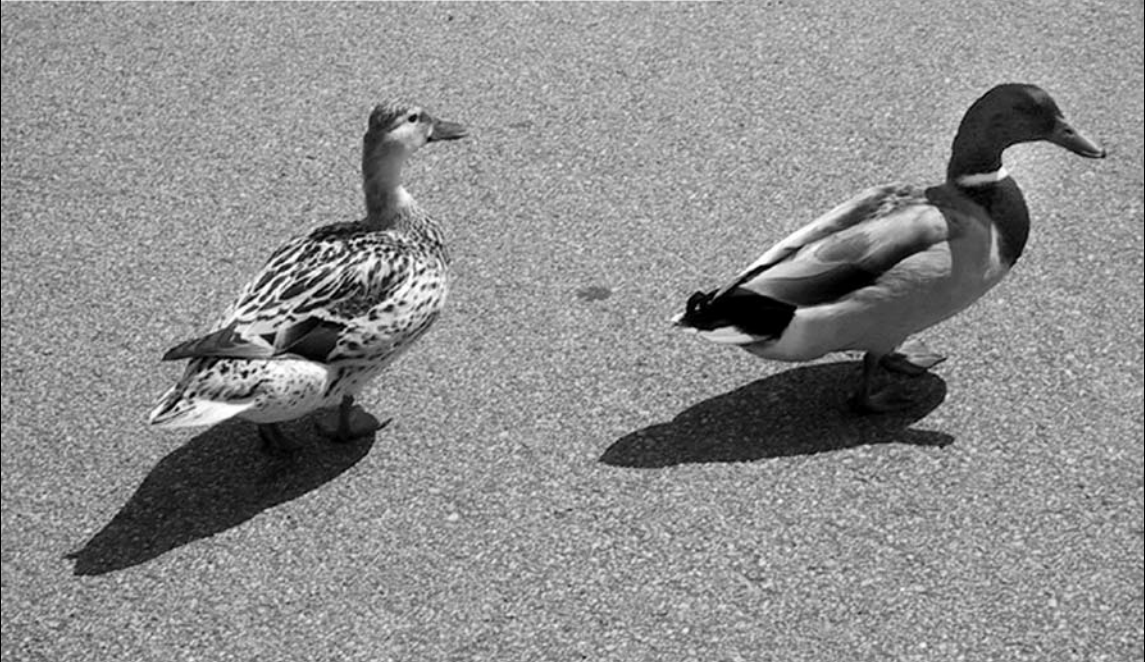
Den tredje bilden kommer från en reklamkampanj som en kristen organisation genomförde i Stockholms tunnelbana hösten 2007.

- ▶ Vad är likheten mellan högerextremisternas budskap och Bevara Äktenskapet-kampanjens budskap? Vad är skillnaden?
- ▶ I debatten om samkönade par och föräldraskap hörs ofta argument om att det är viktigt för barn att växa upp med en manlig och en kvinnlig förebild. Vad betyder det? När är man en manlig eller kvinnlig förebild?

Be deltagarna summera genom att diskutera följande:

Vilka likheter och skillnader finns mellan idealen i de högerextrema grupperna och idealen i samhället i stort?

HOMOSEXUALITY IS ABNORMAL
NATIONALDEMOKRATERNA 2003

Låt våra barn växa upp i ett tryggt harmoniskt samhälle med två föräldrar - en mor och en far - utan sexövergrepp och påtvingade onaturliga normer.

NEJ TILL

HOMOFIL-

ADOPTIONER!

Nationalsocialistisk front

Box 198, 371 24 Karlskrona

Tel: 0455-208 36

www.den-svenske.com

Pg: 86 05 50 -3

bevara äktenskapet

MAMMA PAPPA BARI

REPT. 84

Metod: Samtal om reklam

Ett sätt att få syn på ett samhälles normer och ideal är att titta på hur människor beskrivs i media, så som tv, tidningar, radio och internet. Mest draget till sin spets, och därför tydligast, är det kanske inom reklamen. I den här övningen finns svenska reklambilder från olika tider som säger något om ideala män, kvinnor och familjer nu och då. Syftet är att deltagarna ska diskutera dåtidens och nutidens ideal utifrån bilderna.

Material

- ▶ Reklambilderna här i övningen, sidorna 39–41
- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna

Reflektioner

Visa de gamla bilderna på sidan 39 och be gruppen att fundera kring:

- ▶ Vad kan man säga om mansidealet under den här tiden? Hur skulle män vara och vad skulle de vilja göra?
- ▶ Vad kan man säga om kvinnoidealet? Hur skulle kvinnor vara och vad skulle de vilja göra?
- ▶ Hur skulle relationen mellan kvinnor och män vara?
- ▶ Vilken bild fanns i samhället av kvinnor, män och sexualitet under denna tid och hur ser bilderna ut idag?

Gör gärna listor och upprepa de svar som kommer så att det hela blir tydligare.

Fortsätt sedan med att visa de nyare bilderna på sidorna 40–41 och be gruppen att fundera kring:

- ▶ Hur ser dagens kvinno- och mansideal ut?
- ▶ Vad får dessa ideal för följder för män och kvinnor i samhället i stort?
- ▶ Hur kan det vara ett hot att nallen får ta på sig en klänning?
- ▶ Varför har männen på båten boots och heltäckande kläder på sig medan kvinnorna bara har små bikinis?
- ▶ Vad finns det för olikheter och likheter mellan dåtidens och dagens kvinno- och mansideal?

*Efter en underbar jaktdag —
en underbar whisky*

År 1823 grundades kolonier i Fria Vråden av Lord Calvert, berömd, språkligt, ståtman och militär under Jakob I.

Det var ett perlekrått som föllde den stora boken. Vilken glädje att tillbringa en sådan dag i skog och mark med gamla vänner! Endast det äldsta barnet är gott nog till en skål för den lyckliga skymmen — LORD CALVERT Canadian Whisky. Drick den och säg: "Åh, den gamla goda tiden är här igen!" En "lätt" whisky som tillnär den kaliforniska smaken. Nr 497 — 1/1 lit. 18.—

Kvalitet och tradition

LORD CALVERT

CANADIAN WHISKY

HAXAN
är
putsmedlet
FÖR
NICKEL, KOPPAR
OCH MÄSSING
FABRIKEN TOMTEN

Sen jag fått en IVA-spis
är det bara *roligt*
att laga mat!

En modern spis utan lyxpris. Kockums IVA-spis har kokplattor, stek- och bakugn med reglerbar värme, kokugn, varmvatten dygnet om. Den är isolerad och sparar 30 % ved. Emaljerad med stark emalj i trevliga färger. En ömkespis! Se den hos Er järnhandlare eller begär vår broschyr "Spisar som spara"

KOCKUMS IVA-SPIS

KOCKUMS JERNVERK • KALLINGE • TEL. 55
Stockholm tel. 63 15 84 • Göteborg tel. 317 81 • Malmö tel. 233 34

STÄR SKI

Bergr Järstagan 125, 113 56 Stockholm
Tel. 08-16 50 10

Avsnaget

"Om du inte är snäll,
far du ta på dig en klänning."

JAMSTADLÖFVENS
GÅRDSSMÄNNEN
bok 100,- 2,5
Dnr 92/101
Alder 2

Fisker-Price
20/01

Nallar är inte bara nallar. Barntv betraktar dem som levande varelser. De är alltid redo att bära de hemliga prater som man inte vill berätta för vem som helst. Och så blir de aldrig trötta på att leka och busa.

Barntv Collection från Fisher-Price är en hel värld av söta nallar till barn från 2 år.

och massor av tillbehör som gör lekarna ännu roligare - alla nallar har till exempel sitt namn broderat på bröstet. De kan sjunga och säga och skraka att bli krämda i himmel. Upplystas kan nallarna från Barntv Collection också maskinrivtas. Det kan ju häända att de blir ganska luggstina av allt gosande.

www.barnberr.com

Visst läste jag väl dörren och släckte i hallen vad funderar jag över hallen för det gör väl ingenting om huset är tänt tills killarna kommer från skolan och undrar om det finns något hemma för dem att äta nu när stefan ska göra middag det ska bli så skönt att gå på yogan det är verkligen mysigt att ha den där lilla tiden för sig själv men Lena säger att hon alltid vill vara med sina barn och det är kanske så för henne och visst vill jag träffa barnen ofta men de här tisdagkvällarna är så lyxiga och nu när jag har börjat åka själv utan de andra så har det blivit mycket lättare och faktiskt så är det skönare också för de andra skulle bara prata i bubbelpoolen efteråt och jag vill bara njuta av allt

Nyttigt och färskt

från Kungsörnen.

**Stora?
Ja, men det är ingenting mot
hennes tvättmaskin!**

DENON AV1905 hi-fi-störrelse med 5660 watt.
Dolby Digital/DTS/ProLogic.
DENON DVD-900 DVD/CD-spelare. Med scart, S-video och
2 digitalutgångar. Spelar CD-R/CD-RW/DVD-R/MP3/VCD.

Paketpris endast

7498:-

Hi-Fi klubben

Expedition Erfarenhet

Hur känns det att leva som homo- eller bisexuell i ett heteronormativt samhälle? Vad möts man av när man inte faller inom ramen för det som ses som normalt?

I det här kapitlet läser vi om erfarenheter av att bryta mot normen. Vi får också chansen att diskutera hur normer förändras och lever kvar.

Metod: Två berättelser

Här följer två texter som båda handlar om homo- och bisexuella kvinnors erfarenheter av att leva i ett heteronormativt samhälle. Trots att det skiljer nästan 30 år mellan texterna har de stora likheter. Båda ställer till exempel heterosamhällets normer till svars för förtrycket av homo- och bisexuella. Men det finns också stora skillnader. I den här övningen diskuterar vi om – och i så fall hur – samhället har förändrats under de 30 år som gått mellan det att texterna skrevs.

Material

- ▶ Kopior av texten »Sanna mina ord«, sidorna 44–45
- ▶ Kopior av texten »Öppet brev om lesbisk kärlek«, sidorna 46–47

Låt deltagarna läsa texterna i lugn och ro under en längre paus, eller läs texterna högt för gruppen. Gör sedan en runda. Be deltagarna att i rundan säga något om det de läst. Om det var något särskilt de tänkte på eller om det var några tankar eller känslor som dök upp. Efter rundan kan ordet släppas fritt för tankar, frågor och funderingar.

Reflektioner

- ▶ Sanna Berg skriver om de fördelar heterosexuella får av det heteronormativa samhället, som privilegiet att visa sin kärlek offentligt. Kan du komma på fler heterofördelar förutom de som tas upp i texten?
- ▶ »Öppet brev om lesbisk kärlek« är 30 år gammal. Texten beskriver en vardag med smussel på arbetsplatsen och fasa för kafferasterna. År 2003 kom en undersökning från RFSL som visade att hälften av alla homo- och bisexuella inte var öppna med sin sexualitet på jobbet. Skulle texten lika gärna kunna ha skrivits idag? Varför? Varför inte?
- ▶ Kri Bohm beskriver samhällets ideal när det kommer till kärleksrelationer och familjebildning. Hur ser idealen ut idag? Har det skett någon förändring?
- ▶ Kri Bohm skriver om en tung och svår tillvaro för lesbiska kvinnor. I sin text strävar hon efter tolerans för lesbiska, medan Sanna Berg ställer tuffare och högre krav. Vad är skillnaderna mellan texterna?

Sanna mina ord

Jag är inte heterosexuell. Jag har varit ihop med 4 killar och 0 tjejer. Ganska många tror att jag är 100% hetero. När jag pratar med människor jag inte känner så väl om någon tjej som jag blivit intresserad av eller försökt ragga på blir de ofta ganska förvånade. De brukar säga saker som »men Sanna, hade inte du en pojkvän nyss?«. Varför ska man alltid behöva lägga fram bevis för sin sexualitet? Alltid om någon är homo eller bi så ska det bevisas och ifrågasättas. »Ameh, du kan ju inte vara bisexuell, du har ju aldrig haft en tjej«, eller »Hur kan du vara säker på att du är homo om du aldrig varit med någon av samma kön?«. Med alla heterofascister som alltid ska ifrågasätta andra människor, hur fan vet ni att ni är hetero om ni aldrig provat att vara ihop med/ha sex med någon av samma kön? Varför ifrågasätter man inte någons heterosexualitet om den är oskuld eller aldrig haft ett förhållande? Hur vet jag att jag är bisexuell? För att jag attraheras av, blir kär i och tänder på både tjejer och killar. Så enkelt är det. Och jag behöver inte bevisa någonting, för det handlar om MINA känslor, känslor som bara jag bär omkring på.

På ungdomsmottagningen.

Ibland händer det att man behöver gå till ungdomsmottagningen och ha en vilt främmande människa rotandes mellan benen. Det är inte alltid så kul, och ibland blir det värre av fördomsfull personal. Här är en liten historia om när jag sist var och flashade mina privata delar.

Idag var jag på ungdomsmottagningen och träffade en barnmorska. Hon var snäll på alla sätt och vis, men det är alltid samma sak på det där jävla stället. »Har du stadigt sällskap, någon pojkvän?«. Varje gång någon ställer den frågan vill jag bara skrika »NEJ DITT MIFFO JAG HAR FLICKVÄN! MAN KAN FAKTISKT HA DET OCKSÅ!«, liksom bara för att sätta personen ifråga på plats.

Sen när jag låg där i gynstolen med benen i vädret och kände mig extremt utlämnad började hon prata om hur man skulle kunna få tjejer att slappna av mer under undersökningen. »Man kanske skulle sätta upp någon affisch i taket, på några snygga killar kanske«.

Jag gillar killar och tjejer, men jag vill inte behöva se vare sig snygga killar eller tjejer när jag blir gynundersökt. Det är säkert så att mest heterotjejer kommer till ungdomsmottagningen, men det spelar liksom ingen roll. För titt som tätt dyker det upp en flata eller bitjej där, och blir jävligt less på frågan »har du kille?«. Tänk er en mottagning som till alla tjejer ställde frågan »jaha, har du något stadigt sällskap, en flickvän kanske?«.

Vänd lite på begreppen och sätt dig in i andras situation så kanske du förstår hur jobbigt det kan vara att släpa heteronormens skit efter sig hela tiden. Och våga säga ifrån! Våga säga, »nej kära barnmorskan, men jag har en flickvän och hon är bäst!«. För människor kan ändra på sig, och om barnmorskan träffar tillräckligt många tjejer som inte är hetero kanske hon eller han slutar förutsätta att alla är det.

Kan du hångla utan trubbel?

Idag åkte jag tunnelbana. Mitt emot mig satt två människor som var så kära eller kåta i varandra att de inte kunde låta bli att grovhångla. Jag stordes inte så mycket av det, kära människor är rätt trevligt tycker jag (ja, så länge jag inte är typ sjukt olycklig eller kärlekskrank och mest vill skjuta alla som visar ömma känslor offentligt). Men sedan tänkte jag om. Deras hångel var helt okej för mig, och säkerligen helt okej för resten av tunnelbanevagnen också (ja, de som bemödade sig med att kolla upp ur sina metrotidningar. Men hur hade det varit om det hånglande paret varit av samma kön? Jag hade inte misspeppat, kärlek som kärlek liksom, men fatta hur många dubbla blickar de fått. Om de råkat visa sin kärlek offentligt framför fel människor hade de riskerat påföljder. RFSL har gjort en studie om HBT-personers utsatthet som visar att 12% har utsatts för våldsbrott. 80% har mött förtal, förolämpningar och verbala trakasserier. Du som är hetero, tänk dig själv, du sitter bara och myser lite med din tjej eller kille, helt plötsligt skriker någon »jävla hetero«. Eller så blir ni jagade när ni gått av bussen eller tunnelbanan. Eller så blir ni misshandlade. Eller så blir ni dödade.

Många heterosexuella par har ingen jävla aning om hur sjukt lyckligt lottade de är. Vilket jävla privilegium det är att få visa sin kärlek överallt. Det borde vara en mänsklig rättighet, det borde vara något för alla, något självklart. Men än så länge är det inte så, hånglar du på tunnelbanan eller bussen med någon av samma kön så måste du vara beredd på att människorna runt omkring dig reagerar.

Sanna Berg

Texterna är hämtade ur fanzinet *Sanna mina ord* av Sanna Berg som producerades 2005 i samarbete med Forum för levande historia och projektet Reflex.

Öppet brev om lesbisk kärlek

En kvinna ska gifta sig och skaffa barn. Även i det moderna Sverige med sin »befria-mannen« inställning genomsyrar det samhället. Två kvinnor som älskar varandra kan inte prestera något synligt resultat: ett barn. Det är en form av kärlek som inte passar samhället. Däremot kan de lägga ner en massa kärlek i sitt yrke och på så vis ge sin tribut till samhället. De ger mer än nog av sin tid och sitt kunnande i sina arbeten. De kvinnorna borde kunna känna sig tillfreds med sin insats i tillvaron. Det gör de inte. De oroar sig och känner golvet gunga när det drar ihop sig till kafferast. Tänk om DET kommer fram. Hemligheten – det farliga. Att de valt att leva ihop med en kvinna istället för en man. Vad finns väl att ställa upp mot kollegornas prat om småbarn och dagis och gubben och sommarkåken som ska rustat upp.

Själv börjar man närma sig de fyrtio och inte minsta lilla snopp i sikte. Bara en väninna som man ska åka till Gotland med. Det börjar verka tjatigt det här, säger den ständigt närvarande inre rösten. En väninna. Kanske till och med samma väninna som förra året. Och året dessförinnan. Ve och fasa. Tänk om kollegorna börjar fatta misstankar.

En god vän säger »Här har jag arbetat flera år tillsammans med personer som har fördomar mot homosexuella. Fast de vet inte om att jag är lesbisk. En vacker dag spricker bubblan och de får reda på att även jag hör till den kategorin. Då måste de börja tänka om. Mig har de gillat och umgåtts med på fritiden. Då kan de inte bara skjuta bort mig när den lesbiska biten i min personlighet kommer fram. De fördomsfulla måste ändra inställning och grunden till tolerans är lagd.«

Resonemanget låter i och för sig bestickande. Men bakom den tjugusiga slutklämmen ligger flera år när min goda vän mått dåligt. När hon inte vågat hävda sin mening då diskussionen vänt sig mot homosexualitet. När hon skrattat ihåligt åt något billigt skämt om homo i stället för att berätta om vad en sådan förbindelse skänkt henne i fråga om värme och ömhet.

Siv arbetar inom sjukvården. Hon sväljer sin stolthet och förnekar vem hon är – på arbetsplatsen. Inför alla som tafsar på och baktalar dem som de inte var något om: lesbiska kvinnor. Siv vågar inte avslöja för sina arbetskamrater. Hon har knappt fyllt tjugo. Självföraktet sitter som en stor präktig ryggsäck mellan hennes skulderblad.

Ett vanligt sätt att angripa homosexuella människor är att förlöjliga deras känslor. Varför? Kanske för att skrattet stoppar upp alla »förbjudna« tankar, och sedan sitter alla nöjda med sin Sture och den inrutade vardagen.

Vad jag vill åt är intoleransen mot homosexuella så att de slipper smussla med sina liv. Att vara lesbisk innebär ofta att se omvärlden som en enda stor fiende, och det är en hemsk tillvaro.

Kri Bohm

Texten är hämtad ur boken *Öppet brev om lesbisk kärlek* som kom ut 1977 på bokförlaget Forum.

Det handlar om makt!

Människor sorteras hela tiden in i fack och grupper. Vilken grupp man tillhör spelar stor roll för vilka möjligheter man har till inflytande och påverkan, både i samhället i stort och över sin egen vardag.

För att minska diskrimineringen i samhället pratas det ofta om att människors tolerans för avvikare och minoriteter måste öka, men är det verkligen den enda vägen att gå?

Metod: Samhällsstegen

Vi människor är alla olika. I samhället i stort finns det vissa sätt att vara på som anses bättre än andra. Detta behöver inte vara uttalat, men det blir tydligt eftersom människor som sitter på maktpositioner i samhället är ganska lika varandra. Exempelvis är det vanligast att män sitter på poster i företagsstyrelser och de flesta i Sveriges riksdag är vita. Syftet med Samhällsstegen är att diskutera vilka som har makt i samhället och hur detta hänger ihop med kön, hudfärg, sexualitet, funktionsförmåga och klassbakgrund.

Material

- ▶ Kopior av bilderna på sidorna 17–30
- ▶ Whiteboardtavla/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna
- ▶ Post-it lappar

Brainstorming

Be deltagarna brainstorma kring ordet makt. Lägg gärna till poänger om de inte kommer upp, som att makt kan handla om vem som anses normal, vem som får vara med och fatta viktiga beslut i samhället, vem som ligger bra till när personen söker jobb, vilka som buntas ihop till en grupp som har särskilda egenskaper och vilka som nästan aldrig buntas ihop.

Lägg sedan ut bilderna på ett stort bord eller på golvet. Låt deltagarna tillsammans lägga ut bilderna i en hierarki där den som har mycket makt hamnar högst upp och den som har minst makt hamnar längst ner. Låt dem göra detta antingen under tystnad eller genom att prata och diskutera. Var noga med att poängtera att det är samhället som det ser ut idag vi pratar om, hur det ser ut generellt i Sverige.

Reflektioner

Diskutera vilka egenskaper av de man kan se på bilderna som avgör om man hamnar högt upp eller långt ner i hierarkin/samhället. Skriv gärna upp dessa egenskaper och upprepa så alla kan se och höra. Ändra sedan omgivningen för hierarkin från Sverige i stort till andra platser. Hur ser den ut om vi istället befinner oss i FN:s generalförsamling? I en liten svensk by på landsbygden? På stranden på sommaren? I Sveriges riksdag?

Du kan också sätta post-it lappar på alla bilderna. Be deltagarna gå runt och skriva i vilken månadslön de tror att personerna skulle ha om medel-lönen ligger på 25000. Diskutera hur det kommer sig att vi kan »se« på en bild hur mycket en person tjänar, trots att vi inte vet någonting om de på bilderna! Peka också på att man inte behöver tjäna mycket bara för att man kommer högt upp i hierarkin och vice versa.

Se upp!

I den här övningen kan det hända att deltagarna placerar människor högt upp i hierarkin med hänvisning till att det finns kända framgångsrika människor med just den hudfärgen, sexuella läggningen eller funktions-nedsättningen. Påminn om att det är samhället generellt ni pratar om, inte enstaka fall.

Metod: Gissa medlemmen

Den här övningen kan även användas för att diskutera maktstrukturer i den egna organisationen.

Material

- ▶ Bilderna på sidorna 17–30
- ▶ Tejp

Gör så här

Tejpa upp en trekant på golvet. Förklara att trekanten symboliserar organisationen. I toppen är de som har makt och inflytande, som syns och hörs på möten, som andra i organisationen ser upp till och lyssnar på. Dela ut bilderna till deltagarna. Be dem sedan att under tystnad placera ut sin bild relation till trekanten. De som inte finns alls i organisationen lägger man utanför figurens gränser. De andra placeras efter en hierarki inne i triangeln.

Diskutera sedan:

- ▶ Vilka är med i organisationen och vilka saknas?
- ▶ Hur ser den inre hierarkin ser ut?
- ▶ Vad kan man göra för att förändra detta?

Metod: Jag tolererar dig

Ofta talas det om hur viktigt det är att tolerera människor som är annorlunda. Men vem bestämmer vad som är annorlunda och hur fungerar egentligen det där med tolerans? Vad är skillnaden mellan att bli tolererad och att tolerera och är det en komplimang att bli tolererad? I den här övningen undersöks den makt som personer som befinner sig inom normen har. En makt som betyder att dessa personer kan välja att tolerera någon annans utseende och livsval.

Alla deltagare får prova på att tolerera och att bli tolererad. Använd sedan dessa erfarenheter som utgångspunkt för ett samtal om tolerans och makt. Övningarna kan göras i flera versioner, var för sig eller efter varandra.

Material

- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna

Jag tolererar ditt utseende

Be deltagarna sätta sig två och två, eller låt dem gå runt i rummet och stanna upp när de träffar på en person. A ska nu kommentera sådant som är synligt hos B utan att komma med värderingar. A ska alltså inte kommentera någons *fina* skjorta, *snygga* skor eller *fantastiska* hårfärg, utan bara kallt konstatera yttre detaljer. A försäkrar dessutom B med en mening om att hon/han tolererar/accepterar detta. Till exempel: »Jag accepterar att du har glasögon«, »För mig är det helt okej att du har på dig bruna skor i dag«, »Jag tolererar att ditt hår har den där färgen«. B säger »tack« efter varje gång denne blir tolererad. Be deltagarna ta flera meningar åt gången, låt dem sedan byta roller i paret så att båda får prova att tolerera och bli tolererade.

Efter att paren bytt roller flera gånger ska A välja något av påståendena och utveckla detta. Hon/han understryker nu att B är bra »trots detta«, att det »inte gör någonting«. A är så välvillig som hon/han bara kan. B fortsätter att säga »tack«. Byt återigen roller inom paren. Bryt par-övningen efter en stund och samtala i helgrupp om hur det var och kändes.

Övningen kan även göras i mingelform. Det betyder att deltagarna istället går runt i rummet och kommenterar sådant som är synligt hos varandra.

Jag tolererar dina val

Be deltagarna att sätta sig två och två och berätta lite om sig själva för varandra. A kommenterar sedan att denne tolererar/accepterar saker hos B som har med den personens livsval eller situation att göra. Det kan vara både stora och små saker. Till exempel: »Jag har inga problem med att du spelar ishockey på din fritid.« »Jag accepterar att du har en pojkvän.« »Jag accepterar att du INTE har en pojkvän.« Byt roller.

Se upp!

Den här övningen kan leda till starka reaktioner och det är viktigt att genomföra den fullt ut och se till att reda ut eventuella konflikter och känslor som kommer fram.

Diskussion

Oavsett om gruppen gjort båda övningarna eller bara en av dem, avsluta med att diskutera:

- ▶ Låt alla säga något om övningen och hur det känns att tolerera och att bli tolererad. Vad är bra och vad är dåligt med tolerans? Skriv upp det som sägs på en whiteboard eller ett blädderblock i två spalter, »Bra« och »Dåligt«. Vilken spalt fick flest kommentarer? Håller alla med alla kommentarer som skrivits upp, eller kan man tycka annorlunda?
- ▶ Fråga deltagarna om vilka grupper av människor som tolererar och vilka som blir tolererade. Till höger ges exempel på några grupper att fundera kring, skriv upp dessa och upprepa så att alla kan se och höra.

Be deltagarna komma på fler kategorier.

Diskutera vilka grupper det oftast pratas om när det handlar om att tolerera. Ringa in dessa. Vilka grupper finns det som sällan eller aldrig sätts samman med detta begrepp? Jämför likheter och skillnader mellan de inringade och de andra. Fundera också på grupper som tolererat och blivit tolererade historiskt. Vad har förändrats och vad är oförändrat?

- ▶ Be därefter gruppen fundera tyst för sig själva och skriva ned i vilka situationer de själva känner sig hänvisade till normens gillande eller ogillande i verkliga livet. Hur är det att bli tolererad? När är man själv en del av normen och kan välja att tolerera eller inte tolerera, acceptera eller förkasta? De som vill berättar för gruppen, men det är viktigt att det är frivilligt att berätta.

SVENSKAR

POLITIKER

ALLMÄNBILDADE

KULTURSNOBBAR

VEGANER

FEMINISTER

MUSLIMER

STOCKHOLMARE

FATTIGA

UNGDOMAR

HOMOSEXUELLA

JOURNALISTER

INVANDRARE

RIKA

BLONDA

LÄRARE

HETEROSEXUELLA

RULLSTOLSBURNA

MÖRKHYADE

DIREKTÖRER

LANDSBYGDSBOR

ARBETSLÖSA

Metod:

Om man inte vill säga »tack«

Det finns olika förhållningssätt till tolerans. Man kan bli tacksam över att bli godkänd, men man kan också bli arg. Som en påbyggnad på »Jag tolererar dig« kan man läsa och diskutera de tre följande texterna som handlar om att säga ifrån. Välj en eller flera, jämför eller läs dem var för sig. Till varje text finns förslag på diskussionsfrågor.

Material

- ▶ Kopior av texten »Queermanifestet«, sidan 55
- ▶ Kopior av texten »Varför har jag hållit käften?«, sidan 56
- ▶ Kopior av texten »Brandtal för tillgänglighet«, sidorna 58–59

Queermanifestet

Texten här är ett utdrag ur en mycket längre text som delades ut i form av 15 000 flygblad under prideparaden i New York 1990. Författarna uppmanar alla queera människor (alla som inte accepterar heterosexualiteten som det enda naturliga sättet att leva) att sluta vara tacksamma för omvärldens tolerans. Istället ska man säga ifrån och slå tillbaka. Dela ut texten eller läs den högt i gruppen.

Be deltagarna göra det som queeraktivisterna uppmanar till: ägna ett par timmar eller en dag åt att gå omkring offentligt och hålla en person av samma kön i handen. Låt varje par ta med en följeslagare som kan iakttä omvärldens reaktioner. Testa också andra normbrytande beteenden, till exempel att som kille sminka sig eller att som tjej ta väldigt mycket plats. Om gruppen inte vill eller vågar, fundera istället över vad som skulle kunna hända om ni prövade.

När gruppen har återsamlats, be deltagarna berätta om sina upplevelser och diskutera texten.

- ▶ Varför vill man inte säga tack?
- ▶ Vad finns det för alternativ till att säga tack? Be deltagarna komma på konkreta exempel på hur man säger ifrån och slår tillbaka mot förtryck och orättvisor.
- ▶ Vad kan man göra om man tillhör en grupp som vanligtvis tolererar andra, mer än att börja »hålla käften och lyssna«?

Hela »Jag tolererar dig«-övningen och delar av »Om man inte vill säga tack« är hämtade från *Någonstans går gränsen. En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv*, av Gunilla Edemo och Joakim Rindå för RFSL Stockholm

»Jag har vänner. Några av dem är heterosexuella. År efter år fortsätter jag att inse att de bara halvlyssnar när jag talar, att jag bara är ett bihang till en viktigare värld där makt och privilegier finns. En värld som jag är utestängd från. /.../ Jag hatar heterosexuella som inte kan lyssna på queers vrede utan att säga:

»Nämen, alla heterosexuella är inte sådana. Jag är ju också straight«, som om deras självbild inte blev tillräckligt smekt och skyddad i denna självgoda heterosexistiska värld. De har lärt oss att snälla queers inte blir arga. /.../ Tillåt dig att vara förbannad över att priset för vår synlighet är att vi ständigt utsätts för hot om våld – våld mot queers som i stort sett varenda del av samhället främjar och bidrar till. Tillåt dig att känna vrede över att **DET INTE FINNS ETT ENDA STÄLLE I DETTA LAND DÄR VI GÅR SÄKRA**, inte ett enda ställe där vi inte utsätts för hat och angrepp, och självhatet och självmorden som »garderoben« innebär.

Nästa gång någon heterosexuell hackar på dig för att du är förbannad, be honom eller henne att dra och komma tillbaka först när hon eller han gått omkring på stan i en månads tid, hand i hand med en annan människa av samma kön. Överlever de det, kan du lyssna på vad de har att säga om queers vrede. Be dem annars hålla käften och lyssna.«

Varför har jag hållit käften?

Han är en blarig vit jurist. Jag är jag. Scenen är en privat fest på Söder.

Eftersom han är full och vit har han ett okuvligt behov av att prata om »omvänd rasism« och vad som egentligen är problemet med invandrarna.

Jag har tänkt på vad som egentligen är problemet med svenskarna sedan jag var fem. Trots det nickar jag och spelar med och lyssnar snällt på en fylleanalys som jag hört tretusen gånger. Sen säger han att också vita svenskar råkar ut för mycket diskriminering.

»För om du tänker dig till exempel ett soulställe va. Då kanske dom vill ha en speciell profil. Å då kanske dom vill ha en svart kille som jobbar. Å då kanske en vit kille som söker det jobbet inte får det. Är det diskriminering då eller?«

»Är du hjärndöd då eller?«, tänker jag. Men det säger jag inte. Istället är jag mumlig och resonabel och å ena sidan och å andra sidan. Så har jag gjort så länge jag kan minnas.

Några dagar därpå träffar jag filmproducenten Lotta Suarez Mazar som berättar att hon slutat ta ansvar för vita människors förvirrade tankar om etnicitet och ras. Vad mycket energi jag skulle ha sparat om någon sagt detta till mig för 15 år sedan.

Vad hjälper det dem att jag slätar över och skyddar dem från deras egen okunskap. Ingenting. Vad får jag ut av att jamsa med i deras yrvakna funderingar? Ännu mindre.

Varför har jag då hållit käft i alla år? Kanske för att jag är konflikträdd och feg i största allmänhet. En annan ursäkt är att jag vuxit in i mitt undfallande beteende. Som många av oss är jag produkten av en nästan helvit omgivning. Dagens, skolan, vänner, arbetsliv. Vitt, vitt, vitt.

När skulle jag börja säga ifrån? När min klassföreståndare i mellanstadiet körde *Robinson Cruse* som högläsningbok. »Jo fröken, jag anser att det är ett mycket olämpligt bokval eftersom boken uttrycker tankar om vit överhöghet som gör mig mycket illa till mods.« Inte ens jag var så lillgammal som tolvåring.

Eller skulle jag börja säga ifrån när jag är trettiofå och en full vit jurist tar i mitt hår med sina chipsflottiga fingrar, för att han "»bara måste känna«?

När jag var så gammal att jag kunde formulera ett motstånd hade avståndet mellan mig och min vita omgivning vuxit sig så stort att det inte längre kunde överbryggas. De fattade inte vad jag menade.

Nu ska jag börja. Nästa gång de försöker dumpa sina osmälta känslor av vit skuld och överlägsenhet ska de få de höra precis hur det ligger till. Om de inte fattar eller mår dåligt av det de hör skiter jag i. Det är inte mitt ansvar längre.

Oivvio Polite, frilansjournalist

Varför har jag hållit käften?

Oivvio Polites artikel har tidigare publicerats i den antirasistiska tidskriften Mana och i antologin Goda nyheter 2004.

Gör gärna en runda där varje deltagare får delge gruppen sina spontana tankar och känslor efter att ha läst texten. Fortsätt sedan med följande frågor:

- ▶ Jämför med »Queermanifestet« och »Brandtal om tillgänglighet«.
- Vad har texterna med tolerans att göra?
- ▶ Oivvio skriver om motstånd, hur kan motstånd mot rasism se ut?
- ▶ Finns det några likheter mellan killen på festen och till exempel högerextremisters attityd till mörkhyade människor?

Brandtal om tillgänglighet

Texten är en del av det tal handikappaktivisten Susanne Berg höll 2004 på Tillgänglighetsmarschen, en årlig demonstration för ett tillgängligt samhälle. Demonstranterna marscherade för att otillgänglighet ska klassas som diskriminering. Det innebär att byggnader där man bara kommer in via trappor, information som finns varken i punktskrift eller elektroniskt, och stora glapp mellan bussen och busshållplatsen skulle kunna anmälas som diskriminering av människor med funktionsnedsättningar.

- ▶ Arbetet med att förebygga diskriminering handlar ofta om kunskap, attityder och bemötande. Räcker det alltid för att åstadkomma förändring?
- ▶ Susanne Berg lägger fokus på det omgivande samhället istället för på människor med funktionsnedsättningar i sitt tal. Hon menar att omgivningen ska anpassa sig efter individen istället för tvärtom. Hur skulle samhället se ut om det blev verklighet?
- ▶ I texten står det att samhället har en tycka-synd-om-attityd när det kommer till handikappfrågor, att man ger hjälpmedel istället för att förändra samhället i grunden och ge makt och inflytande till människor med funktionsnedsättningar. Finns det fler grupper som behandlas på liknande sätt?

Brandtal om tillgänglighet

Sverige är ett gott samhälle – eller hur?

Det vet vi väl alla?

I de flesta officiella skrifter och tal är vi om inte världsbäst så i alla fall så mycket bättre än andra. Och ändå finns här utanförskap och isolering, orättvisa och orättfärdighet, kränkande särbehandling och diskriminering. Samhällets otillgänglighet utestänger oss med funktionshinder. Den diskriminerar oss. Utformningen av vår fysiska, intellektuella och sociala miljö är inte något som är bestämt av högre makter. Att vi ska bygga trappor, skriva enbart svartskrift och bara kommunicera via det talade språket är inte en naturlag. Det är en historisk kvarleva av ett gammalt och unket tänkande. Det är ett sätt att se till att de som i dag dominerar kan fortsätta att göra så – på bekostnad av oss andra.

Mångfald!

Detta oh så svenska ord, som döljer våra olikheter genom att göra oss alla till ingredienser i samma soppa. Visst lilla vän får du smaka litet annorlunda och ändå sjuda med oss andra i den svenska grytan. Men fan ta dig om du sticker ut för mycket, om du kräver rätten till egenart så mycket att du stör, om du tror att du kan kräva förändring. Makten kan snacka allt den vill om samarbete, information och mer kunskap. Den kan hålla föreläsningar om attityder och bemötande och låtsas att den gör allt för »våra handikappade«. Men i verkligheten ser de som sitter vid makten inte oss med funktionshinder som jämlikar. De erkänner inte att vi har rätt till vår olikhet, vår särart. De erkänner inte vår rätt till ett jämlikt liv.

Den svenska välfärdsstaten borde vara något mer än en modell av den patriarkaliska familjen där makten utser vissa grupper till »svaga«. De som för alltid ska tas om hand och behandlas som barn. Detta är ett synsätt som tillåter att alla de hinder som utestänger funktionshindrade ses som något individuellt. Men otillgänglighet är ett gemensamt ansvar. Vi funktionshindrade behöver inget »tycka-synd-om«, inget »ta-hand-om«. Vi kräver respekt, representation och makt.

Otillgänglighet är inte ett privat problem. Det är ett samhällsproblem. Otillgänglighet är inte en fråga om attityder. Det handlar om diskriminering. Och diskriminerande handlingar och beteenden ska inte behandlas med välmenande tal om bemötande. Diskriminering ska förbjudas i lag.

Det här landet har hållit på länge nog att diskutera funktionshindrade som samhällsproblem. Det här landet har ägnat tillräcklig tid åt att lappa över orättvisa skillnader med välmenande klappar på huvudet. Det här landet har tillräckligt länge struntat i att göra det i grunden rätta.

Det är dags för Sverige att äntligen erkänna funktionshindrades rätt till jämlikhet; att ge oss tillgång till samhället på lika villkor; att lagstifta bort diskriminerande otillgänglighet.

Det är dags för vårt gemensamma samhälle att sluta favorisera icke-funktionshindrade på funktionshindrades bekostnad.

Det är dags nu!

Susanne Berg, handikappaktivist

KAPITEL 5

Se dig själv!

Normer gör att vi grupperas i vi och de, homo och hetero, svenne och blatte, tjej och kille. Vad har dessa indelningar för betydelse?

Tanken med metoderna i det här kapitlet är att deltagarna ska reflektera över vilka fördelar som kommer av att tillhöra ett »vi« och vilka nackdelar som kommer av att tillhöra ett »de«.

Metod: Vilken osynlig lapp sätter andra på dig?

Vi tillhör alla en massa olika grupper. En del väljer vi själva men vissa grupper placeras vi in i av andra utan att ha något att säga till om. Tanken med den här övningen är att man, genom att fundera kring vilka grupper man själv tillhör, kan bli mer medveten om hur man delar in andra i grupper och vad det får för effekter.

Material

- ▶ Post-it lappar
- ▶ Tuschpennor
- ▶ Zanyar Adamis text »Det syns inte hur svensk jag är« sidan 62

Om lappar

Vi grupperar människor vi möter på olika sätt och ofta går det blixtnabbt. Det blir väldigt tydligt när någon inte går att gruppera, som om vi inte direkt kan avgöra kön på en person. Många blir då förvirrade och nyfikna, kanske till och med arga och irriterade.

Vi har grupper och kategorier för att kunna förstå vår omvärld och för att vi ska känna oss trygga. Men det är inte bara positivt att vi delar in varandra i grupper. Grupperna är inte jämlika utan vissa ses som bättre än andra. Vi tvingas också in i grupper och våra beteenden förklaras utifrån vilken grupp vi anses tillhöra.

Berätta för deltagarna om hur vi delar in människor i grupper, att vi sätter »lappar« på folk: »homo«, »blatte«, »pensionär« osv. Med lapparna kommer en massa föreställningar om just den gruppen som lappen handlar om.

Läs Zanyar Adamis text högt för deltagarna. När Zanyar kliver på nattbussen i Stockholm blir den enda passageraren rädd. Han har satt lappen »invandrarkille« på Zanyar och fyller den med en massa antaganden. Fråga gärna gruppen vad det står på Zanyars lapp som gör att passageraren blir rädd.

Det syns inte hur svensk jag är

Mallen för en svensk man har länge varit: lång, vit, blond och blåögd. Jag är kort, mörk, svarthårig och brunögd. Hade jag varit lite mörkare hade jag varit den exakta motsatsen till den svenske mannen. Men det går väl att fixa. Jag kan blondera håret och skaffa blåa linser. Undviker jag solen och låter bli att äta några dagar blir nog hudfärgen tillräckligt blek. Längden kan bli lite svårt att göra något åt men så är ju inte alla svenskar långa heller. Men jag trivs med hur jag ser ut. Jag har en naturlig solbränna som många svenskar spenderar timmar i solarium för att få. Jag gillar solen och självsvält har aldrig varit min grej. Det måste finnas enklare sätt. Allt annat är redan ordnat. Jag är uppväxt med »Björnes magasin« och »Pippi Långstrump«, har dansat runt midsommarstången, ätit blodpudding och har Tage Danielssons samlade verk i bokhyllan. Skulle jag bara se mer svensk ut skulle ingen misstänka mig för att vara något annat. På 1970-talet hade jag setts som utlänning. På 1990-talet blev jag invandrare. Nu börjar jag bli nysvensk. Håller trenden i sig blir jag svensk de närmaste decennierna. Mina svenska vänner säger till mig: »Men Zani, du är så svensk man kan bli.« När jag frågar om de hade sett mig som svensk om de inte känt mig och sett mig på gatan blir de tysta. De ärliga svarar nej. De artiga säger ja, men tänker nej.

Även om Sverige är ett tolerant land finns det en mental spärr hos de flesta. Kombinationen svart och svensk går inte ihop. Svart är fortfarande något främmande. Det man inte vet mycket om har man också mer fördomar mot. Men tar man bort främling från ordet främlingsfientlighet kommer också fientligheten att försvinna med. Tyvärr är det inte alla som tänker så långt. Till exempel den där kvällen för några år sedan då jag tog nattbussen hem. En ensam svensk kille i min ålder satt långt bak i bussen. Vi hade aldrig träffats

förut. När han fick syn på mig kurade han ihop sig. Rädslan i ögonen gick inte att ta miste på. Jag var dömd utan rättegång. Skyldig till att vara potentiell våldsmän. Bevisgrund: Jag är mörk. Man har ju läst i tidningarna hur invandrarkillar härjar. Misshandlar och våldtar.

För tre år sedan var jag i London. Under tre dagar där kände jag mig mer hemma än jag någonsin gjort i Sverige. Människorna där var i alla möjliga former och färger. Det gick inte att peka ut den typiske engelsmannen. Jag smälte obemärkt in. Ingen misstänkte att jag var turist. Alla jag pratade med trodde att jag var engelsman och jag spelade med. Jag var en av dem. Ingen främling. Inga konstiga blickar. Ingen avvisning på krogarna. Men så har de också haft invandring i flera hundra år. Sverige kommer också komma dit en dag. Jag älskar Sverige och ser det som mitt land. Men jag tycker inte att svenskar är snyggare eller bättre än andra folk. Det är inte därför jag vill känna mig svensk. Jag skulle inte byta ut min kurdiska bakgrund mot något annat i världen. Jag vill bli sedd som svensk för att slippa diskriminering. Segregering. Utanförskap. Jag vill ha samma förutsättningar som min helsvenska klasskamrat. Vill inte känna att jag måste vara mycket duktigare än han för att ha en chans på arbetsmarknaden.

Men någonting har hänt med Sverige de senaste åren. Många som man tror är blonda bleker bara håret. Mallen för den svenske mannen passar inte riktigt in längre. Jag träffar på fler och fler mörkhåriga och brunögdade svenskar. Varje sådan person jag stöter på får mig att känna mig lite mer svensk. När det inte längre är självklart att en mörkhårig inte är svensk passar även jag in i mallen. En vacker dag kanske jag kan bli sedd som bara människa – varken svensk eller invandrare. Till dess nöjer jag mig med att bli sedd som svensk. För jag känner mig svensk.

Zanyar Adami, chefredaktör Gringo

Egna lappar

Gå sedan vidare och berätta att ni nu ska fokusera på vilka lappar andra sätter på er. Be deltagarna att fundera på: Vilka lappar sätter folk på dem på stan, i organisationen och så vidare? Vilka grupper blir de instoppade i? Förklara att det handlar om det första intrycket – vad tror de att andra tänker om dem när de går på gatan eller kliver på bussen? Det finns massvis med grupper. En del är små och andra stora, det kan vara allt från »tjej« till »tönt«.

Dela ut papperslappar och pennor. Be deltagarna att skriva ned två grupper, etiketter eller »lappar« som de tror att folk brukar tilldela dem när de ser dem. Be dem skriva en grupp på varje lapp. Samla sedan in papperslapparna från deltagarna.

Sätt upp lapparna på en vägg så alla ser. Välj en lapp i taget att samtala om. Sätt den på dig själv och låt deltagarna fundera:

- ▶ Vad inryms i den här lappen? Hur ser man på en person utifrån den här lappen? Vad läses in i ordet? Hur ser man på gruppen ordet handlar om?
- ▶ Är det olika för tjejer och killar? Om det är svårt för gruppen att fylla lapparna med innebörd så återkoppla till Zanyars kolumn. Om ni gjort övningen med ramarna kan man också återkoppla till den.

För att göra frågan om lappar och makt tydligare kan det till exempel vara effektivt att berätta om hur gruppvåldtäkter skildras i tidningar och tv. När det skedde en våldtäkt i den »invandrartäta« Stockholmsförorten Rissne åkte journalister till »invandrartäta områden« och frågade unga pojkar om deras syn på tjejer och sexualitet. När det skedde en våldtäkt på Cypern av »svenska« killar var det ingen journalist som åkte till »helsvenska« områden och frågade unga killar hur de såg på tjejer och sex. Man tänkte sig inte att det hade med saken att göra, medan man tänkte sig att »invandrarkillarna« våldtog på grund av sin kultur, för att de inte var födda i Sverige.

Lappen »invandrarkille« används generellt mycket mer och oftare än lappen »svensk kille« i Sverige.

Fråga vidare

► Är det en positiv eller negativ lapp? Hur blir man bemött och behandlad utifrån lappen? Vilka lappar är snäva och vilka kan handla om nästan vad som helst?

Detta kan bli tydligt om man jämför lappar. Till exempel inrymmer lappen »svensk« så mycket fler och dessutom mer positiva saker jämfört med lappen »invandrare«. Vilka lappar sätter man nästan aldrig på folk? Hur ofta får folk lappen »heterosexuell« eller lappen »vit«? Vad beror det på?

Finns det lappar du eller andra får placerade på sig mot sin vilja? Vilka lappar är frivilliga och vilka är ofrivilliga? En person kan till exempel sätta på sig en regnbågsflagga för att visa att den är homosexuell, bisexuell eller transperson, liksom den som sätter på sig en Canada Goose-jacka och har bakåtslickat hår vill signalera att den har gott om pengar. Om man däremot är mörkhyad i Sverige kan man få lappar på sig som man inte själv har valt. Människor kan också tvingas att bära synliga lappar, som i fånglägren under Förintelsen då judar fick bära en gul stjärna och homosexuella män fick bära en rosa triangel.

Låt deltagarna fundera över vilka likheter och olikheter det finns mellan frivilliga och ofrivilliga lappar. Det kan även vara intressant att fundera över lappar historiskt. Har de förändrats?

Övningen är hämtad ur Forum för levande historias projekt *Gränser*.

Metod: Ett steg fram

Våra möjligheter till jobb, bostad och utbildning varierar mycket beroende på vår hudfärg, vårt kön, vår sexualitet, vår klassbakgrund och vilken funktionsförmåga vi har. Syftet med övningen är att få syn på de fördelar och nackdelar som det kan bli av att följa respektive bryta mot normer.

Material

► Eventuellt kopierade lappar från sidan 68, lika många som antalet deltagare.

Gör så här

Övningen går att göra i två versioner. Antingen kan deltagarna få lappar med roller som de sedan utgår ifrån, eller så kan deltagarna göra övningen genom att utgå från sig själva. Om du väljer att göra den senare versionen är det väldigt viktigt att gruppen är trygg och känner dig och varandra väl. Läs igenom påståendena innan du gör övningen och välj ut de du tycker passar bäst för gruppen och ditt syfte med övningen. Skapa en lugn atmosfär och be deltagarna att vara tysta.

Be dem läsa texten på korten. Säg att de inte ska visa korten för varandra. Du kan också läsa upp rollerna för deltagarna en och en. Be deltagarna fundera en stund över sin roll. Hur bor de? Med vem eller vilka? Vad har de för bakgrund? Vad gör de på dagarna?

Be nu deltagarna att fortfarande under tystnad ställa upp sig på en linje bredvid varandra. Berätta för deltagarna att du kommer att läsa upp ett antal påståenden. Varje gång ett påstående stämmer in på dem eller deras roll skall de ta ett steg framåt, annars skall de stå kvar. Läs upp påståenden sakta, ett i taget. Pausa gärna ganska länge mellan varje påstående för att låta deltagarna fundera, ta ett steg och se var de andra befinner sig.

När alla påståenden är klara be då deltagarna att sätta sig ner på golvet på den plats de hamnat. Om ni har använt roller, be deltagarna berätta om sina roller för varandra. Låt dem diskutera med de som sitter närmast om hur det kommer sig att de hamnat just där.

Fråga sedan deltagarna:

- ▶ Hur kändes det att ta ett steg framåt – hur kändes det att stanna kvar?
- ▶ Hur kan man gå vidare när man har fått kunskap om de fördelar och nackdelar man får i samhället?
- ▶ Vad kan man göra för att motarbeta ojämlikheter?

Om ni har använt rollkortet är det viktigt att diskutera dem. I rollkortet finns bara en liten del av varje persons identitet med. Om det inte är utskrivet vad personen har för etnicitet, sexuell läggning, funktionsförmåga eller kön, vad lägger vi då själva in? Fråga deltagarna om vad som stod på deras rollkort och vad de själva tolkade in i rollerna. Vilket kön fick de? Vilken hudfärg? Vilken sexuell läggning? Den här diskussionen är ett bra sätt att lyfta fram osynliga normer.

GÅ ETT STEG FRAM OM PÅSTÄNDET STÄMMER IN PÅ DIN ROLL:

Mina högtider har en röd siffra i almanackan.

Jag har aldrig varit med om att någon har frågat om jag är kille eller tjej.

Jag behöver inte snåla i slutet av månaden.

Ingen har förklarat mitt humör med att jag har mens.

Jag är inte orolig för min framtid.

Min jobbsökkan har aldrig blivit bortsorterad för att jag har ett konstigt namn.

Jag känner att mitt språk, min religion och min kultur respekteras i samhället som jag lever i.

Jag är inte rädd för att stoppas av polisen.

Jag kan köpa hudfärgade plåster som liknar min hudfärg.

Jag har aldrig blivit kallad något nedsättande på grund av min sexuella läggning eller mitt könsuttryck.

Jag kan gå och simma på offentliga simhallar utan att ägna en tanke åt vilket omklädningsrum jag ska använda.

Jag kan välja att arbeta med vad jag vill.

Jag har aldrig varit med om att folk har kastat skeptiska blickar åt mitt håll när jag har gått på stan.

Ingen har frågat mig var i världen jag kommer ifrån egentligen.

Folk antar att jag är bra på datorer, bara på grund av mitt kön.

Jag har inte haft några ekonomiska svårigheter.

Jag har ett EU-pass.

Jag kommer in i en byggnad utan problem,
även om det är trappor upp till dörren.

Jag har aldrig skämts för mitt hem eller mina kläder.

Ingen skulle ifrågasätta min lämplighet att vara förälder.

Jag känner att människor lyssnar på mig och
tar mina åsikter på allvar.

Jag kan besöka myndigheter utan att ha med en tolk.

Jag kan gå hand i hand på stan med den jag älskar
utan att få konstiga blickar.

Varje dag kan jag läsa i tidningen om framgångsrika människor
med samma hudfärg som jag själv.

Om jag var på besök i riksdagen skulle folk ta mig för
en riksdagsledamot.

Jag behöver inte leta extrapriser när jag handlar mat.

Mina föräldrar och lärare har fått mig att känna
att jag kan bli vad jag vill.

Jag känner mig sällan rädd när jag är ute på stan om kvällarna.

Det är lätt att få tag på information på mitt förstaspråk.

Ingen har kallat mig för lilla gumman.

Jag är inte på min vakt när jag går förbi en grupp män
sent på kvällen.

Jag har aldrig varit orolig för att min lön är lägre
än mina kollegors bara på grund av mitt kön.

Jag har aldrig behövt berätta för mina släktingar
vilken sexuell läggning jag har.

ROLLER:

Du är en nybliven förälder på sjutton år som går i gymnasiet.

Du är dotter till en undersköterska och studerar ekonomi på universitetet.

Du är en muslimsk tjej som bor med dina föräldrar som är starkt troende. Du pluggar till jurist på universitetet.

Du är en kille som bor i en storstadsförort. Din mamma jobbar som städare, din pappa är arbetslös.

Du är en femtonårig adopterad tjej som bor hemma hos dina föräldrar i en liten by i västerbotten.

Du är född i en tjejkropp men har känt sen dagis att du egentligen är en kille. Dina föräldrar är lärare.

Du är ordförande i en partipolitisk ungdomsorganisation. Dina föräldrar kom till Sverige från Chile på 70-talet.

Du är kvinna och 30 år, pluggar på universitetet och har bott i Sverige i fem år.

Du är en vit kille på 25 år som pluggar på Handelshögskolan och spelar tennis på fritiden.

Du är kristen och dotter till en amerikansk ambassadör. Du bor i Sverige och går i en skola för synskadade.

Du är en heterosexuell man som arbetar som dansare på operan.

Du är en singelkille, strax över trettio och jobbar som gymnasielärare.

Du är en kille som flytt med din familj från Irak. Du går i nian och drömmer om att bli läkare.

Du sitter i kommunfullmäktige, har partner, tre barn, en nyanställd barnflicka och dyslexi.

Du är en kille som är singel, jobbar på kontor och sitter i rullstol. Du är uppväxt i ett litet samhälle i södra Sverige.

Du är en sjuttonårig tjej som inte avslutat grundskolan. Du jobbar på en snabbmatskedja.

Du är en heterosexuell tvåbarnsmamma som jobbar som säljare av kontorsmaterial. Du bor i en villa.

Du är en trettioårig skådespelare med judisk bakgrund som jobbar som vårdbiträde.

Du är en man i 50-års-åldern som är nyskild från din man sen 20 år. Du jobbar som polis.

Du lever som gömd flykting. Du bor tillsammans med din familj i ett rum i en lägenhet.

Du är en kvinna som jobbar inom vården och har bott i Sverige i 14 år. Du bor med din flickvän i en förort till Göteborg.

Vad kan man göra då?

Det kan vara lätt att känna sig uppgiven när man börjar undersöka och få syn på orättvisor. Men det är lättare att åstadkomma förändring av samhället om man känner sig förbannad och har konkreta förslag på hur man kan gå tillväga.

Hur vill du göra?

Anordna en demonstration?

En kampanj på internet?

Skriva en artikel, boka ett möte med en politiker, dela ut flygblad, eller arrangera en jämställdhetsdag?

Bara viljan finns är allt möjligt.

Metod: Allt är möjligt!

Att synliggöra normer är ett viktigt första steg, men det är också viktigt att arbetet inte stannar där. Att prata om hur man kan arbeta mot normer kan vara nästa steg. Syftet med den här övningen är att deltagarna ska komma på konkreta exempel på hur de i sin vardag kan motverka diskriminerande normer.

Material

- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpena

För att komma på lösningar måste man veta vad det är man vill motverka. Börja därför med att definiera problemet tillsammans med deltagarna. Exempel på en problemformulering kan vara »Heteronormer i samhället«, »Våra lokaler är otillgängliga«, »Bara män får cred för sitt arbete« eller »Rasism«.

Brainstorming

Be sedan deltagarna brainstorma kring alla möjliga tänkbara saker som kan vara lösningen på problemet. Understryk att det kan vara allt från vad man själv som individ kan göra när någon är taskig på bussen eller i skolan till vilka beslut våra politiker kan ta för att underlätta arbete mot diskriminering. Lösningarna får vara hur omöjliga eller möjliga som helst. Exempel kan vara: bygga en luftballong med »Stoppa rasismen« skrivet över hela, skriva en motion till årsmötet eller en konkret handlingsplan för att förebygga diskriminering. Allt är tillåtet.

Fråga vidare: Vad kan deltagarna börja göra redan imorgon? Vilka idéer är möjliga att genomföra nästa vecka? Vad vore toppen om det var gjort inom ett år?

Metod: Tvärtom!

Går det trögt att komma på vad som kan göras mot orättvisorna i samhället? Gör tvärtom! Syftet med den här metoden är att få kreativiteten att sprudla och hitta nya vägar till förändring.

Material

- ▶ Whiteboard/blädderblock
- ▶ Whiteboardpenna/spritpenna

Formulera en vision tillsammans med deltagarna, till exempel »mångfald i organisationen«. Be sedan deltagarna brainstorma om allt man kan göra för att målet ska misslyckas, för att det ska bli så lite mångfald som möjligt i organisationen. Det kan vara hur rimliga eller orimliga förslag som helst. Man skulle till exempel kunna förbjuda kvinnor att vara medlemmar, bara göra reklam för medlemskap i samma tidningar som tidigare, endast välja vita människor med svensk bakgrund till styrelsen eller be fastighetsskötaren att ta bort rullstolsrampen i entrén.

Be deltagarna välja ut de tre värsta åtgärderna som verkligen skulle göra att ni misslyckade med er vision. Gör sedan tvärtom! Formulera om de tre förslagen till praktiska, positiva och konkreta åtgärder som man kan göra själv.

Checklista

Här har vi satt samman en checklista som ni kan använda i er organisation eller i det sammanhang ni befinner er, om ni vill arbeta med ett praktiskt jämlikhetsarbete för att göra organisationen mer välkomnande. Använd listan som ett stöd, inte en heltäckande bruksanvisning. Låt er inspireras och fundera på hur ni kan komma vidare med arbetet för allas möjlighet att delta och få en känsla av tillhörighet.

En variant är att skriva en handlingsplan om hur ni ska arbeta med jämlikhetsfrågor. Ta god tid på er att formulera er grundinställning och varför frågorna är viktiga. Var konkret med vem som ansvarar för att saker görs, när det ska vara gjort och hur det ska följas upp. Genom en plan tvingar ni er själva att vara konkreta och sätta ord på det ni vill förändra. Det är viktigt att följa upp arbetet, för att undersöka vad som fungerade och vad som kan göras annorlunda. För en god uppföljning är det viktigt att vara specifik, det vill säga att formulera mål som är tydliga, mätbara, realistiska, tidsatta och avgränsade. Man kan inte göra allt. Välj därför strategiskt. Läs gärna på JämO:s hemsida om hur en jämställdhetsplan kan se ut och använd idéer därifrån.

Om ni inte vill göra en handlingsplan kan ni istället välja att diskutera några av följande frågor:

- ▶ Skapa utrymme för diskussion och reflektion. Vem får formulera problem och lösningar? Vems förslag antas? Vems intressen tillvaratas och vems glöms bort? Den som har rätten att formulera problem och tolkningar har makt på två sätt. Dels genom att få utrymme att prata och dels genom att förslagen antas och genomförs.
- ▶ Ni kan göra arbetet än mer konkret genom att räkna taltid, hur lång tid olika människor pratar under möten. Då är det viktigt att också räkna hur många gånger människor begär ordet eller avbryter varandra. Det kan också vara en idé att vara uppmärksam på hur de andra reagerar när någon pratar, om de petar i sina papper, småpratar eller lyssnar intresserat.
- ▶ Hur är stadgar, principprogram, policies och verksamhetsplan formulerade? Kan dessa dokument göras mer inkluderande? Vad står det i informationsbroschyrer, på webben och i medlemstidningen? Vilka kommer till tals och syns på bilderna?

- ▶ Granska den egna verksamhetens kultur och traditioner så att ni kommer åt vilka sätt att vara på som ses som självklara och vad som därmed faller utanför. Hur ser umgängesformen ut? Hur organiseras fester när det gäller bordsplacering, dresscode och annat? Och om det inte finns formulerade klädregler, kan det ändå finnas det outtalat?

- ▶ Finns det en budget för jämlikhetsarbete? Vad läggs resurserna på i organisationen och vilka lockas till dessa delar av verksamheten? Vilka lockas att engagera sig i organisationen? Vad gör att det är just dessa grupper som känner sig välkomna? Vilka stannar kvar? Det är vanligt att killar avancerar snabbare än tjejer, hur ser det ut hos er?

- ▶ Hur ser mångfalden i organisationen ut? Är det någon skillnad om man jämför vilka som är aktiva i toppen av organisationen och nedåt? Vilka representerar organisationen utåt? Måste man ange kön när man blir medlem? Vilka alternativ finns i så fall?

Att gå vidare

Nedan finns tips på material – artiklar, böcker och filmer – som man kan inspireras av och hämta information från.

METODMATERIAL

Alla olika alla likas metodmaterial (2008) LSU, Landsorganisationen för Sveriges ungdomsorganisationer.

Ett normkritiskt material med fokus på tillgänglighet. Materialet presenterar interaktiva övningar om alla diskrimineringsgrunder.

Allt är möjligt : en handbok i mediekritik (2004)

En praktisk och feministisk handbok i mediekritik.

Normal eller? Vägledning (2003) Sensus

Ett metodmaterial för att förändra manssamhället genom att jobba med killgrupper. Materialet utgår från tankar om makt och kön.

Någonstans går gränsen (2004) Gunilla Edemo & Joakim Rindå.

RFSL Stockholm.

En normkritisk lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv.

Mångfald och dialog. Ledarhandledning (1998) MOD, Sensus.

En pedagogisk metod och ett material för att arbeta med mångfalds- och diskrimineringsfrågor, läs mer på www.mod.nu

Välj mångfald! (2005) LSU, Landsorganisationen för Sveriges ungdomsorganisationer.

En metodbok för dig som vill arbeta för inkludering på arbetsplatsen eller inom organisationen.

BÖCKER

Egalias döttrar av Gerd Brantenberg (1980)

En annorlunda bok om orättvisor mellan kvinnor och män som vänder på begreppen.

Hetero av Sandra Dahlén (2006)

Hur har heterosar sex? Vem kan egentligen räkna sig som hetero? Och hur hetero är djuren? En enkel och tydlig bok som vänder på perspektiven och sätter normer kring heterosexualitet under lupp.

Kalla det var fan du vill av Marjaneh Bakhtiari (2005)
Scener från familjen Irandousts vardag i det nya hemlandet Sverige.

Sanna mina ord av Sanna Berg (2005)
Ett argt och roligt fanzine om heteronormer.

Svartskallar – så funkar vi Alexandra Pascalidou, Dogge Doggelito m.fl.
(2003) Vem är egentligen svartskalle? Vem är egentligen svensk? En antologi om rasism och hur det är att vara svartskalle i Sverige.

Såna som oss. Röster om sexualitet, identitet och annorlundaskap
Redaktör: Susanne Mobacker (2003)
En peppig antologi om identiteter och konsten att hitta sig själv. 14 texter av unga människor som på olika sätt bryter mot normer. Om att vara krigare istället för offer.

Ta betalt av Moa Elf Karlén och Johanna Palmström (2003)
Ta betalt! tar upp villkoren både i skolan och på arbetsmarknaden som de ser ut idag. På ett lättfattligt vis introduceras även bakgrunden till saker-
nas tillstånd.

White like me av Oivvio Polite (2007)
En bok om rasism. Inte om högerextremister och andra som är lätta att
avfärda, utan om vad som gör alla till rasister.

FILM

Billy Elliot (2000)
Vad händer när en pojke hellre vill dansa balett än boxas? En film om hur
det kan vara att vara elva år, bo i norra England, och inte passa in i normen.

Beautiful thing (1996)
I ett höghusområde i södra London lever tonårsgrabbarna Jamie och Steven.
En kväll när Steven söker skydd från sin våldsamma familj får han sova
över hos Jamie, vilket blir början på en spirande romans mellan de unga
killarna.

Boys don't cry (1999)
En våldsam film som visar transsexuelle Brandons liv i ett lantbruks-
sambhälle i USA. Filmen, som bygger på en verklig historia, visar vilka
fruktansvärda former transfobi kan ta sig.

Ciao bella (2007)

Varför blir tjejerna på Gothia cup mer intresserade av en kille när de tror att han är italienare än när de tror att han är en iransk kille från Lerum? En film om hur föreställningar om etnicitet påverkar vår uppfattning om andra.

Du ska nog se att det går över (2003)

My, Joppe och Natalie har spelat in videodagbok där de berättar om sina liv. En humoristisk och allvarlig dokumentärfilm om hur det kan vara att vara tonåring och komma på att man inte är hetero.

Det nya landet (2000)

Följ med flyktningarna Ali och Massoud på en resa genom Sverige, en resa som är ett möte med ett tvärsnitt av det svenska samhället.

Ett öga rött (2007)

Halim är en drömmare, en tankesultan och revolutionsblatte. Han är född i Sverige av marockanska föräldrar. Men Halim vill inte bli svensk utan inleder en kamp mot Integrationsplanen och svennefieringen.

Fucking Åmål (1998)

Sextonåriga Agnes är ensamast i hela världen, det tycker i alla fall hon själv. Hon är djupt förälskad i Elin, skolans populäraste tjej som enligt ryktet har hånglat med alla skolans killar. En historia om tonåren och lesbisk kärlek.

Medan vi faller (1995)

En av Paris förorter befinner sig i undantagstillstånd sedan en grupp ungdomar varit i strid med polisen som misshandlat en 16-årig arab. Under ett dygn följer filmen några vänner till den misshandlade 16-åringen – tre förbannade tonårskillar med olika förhållningssätt till uppror och politik.

Mitt liv i rosa (1997)

En skildring av utanförskap och en hyllning till modet att stå för den man är. En berättelse om en pojke som hellre vill vara flicka.

KONTAKT

info@levandehistoria.se

info@rfslungdom.se

INTERNET

www.levandehistoria.se

www.rfslungdom.se

Ordlista

Samtalen i övningarna kan innebära att man kommer in på ord som inte alla känner till eller som ni kanske är osäkra på betydelsen av. Ofta finns olika sätt att förklara begrepp. Läs ordlistan nedan som en introduktion till ett stort område!

Bisexuell en person som blir kär i, kåt på eller attraherad av människor oavsett kön.

Bög en icke-heterosexuell kille

Cisperson en person som håller sig inom normerna för det kön som registrerades för personen vid födseln. Till exempel någon som känner sig som kvinna, ser ut som en kvinna och har ordet kvinna skrivet i sitt födelseattest. Den som inte är transperson. Har inget med sexuell läggning att göra.

Diskriminering att grupper eller individer särbehandlas bara på grund av deras grupptillhörighet. Strukturell diskriminering innebär en diskriminering som är inbyggd i samhällets sätt att fungera.

Etnisk tillhörighet tillhörighet till en grupp av människor som har samma kultur, talar samma språk eller kommer från samma område i världen som en själv.

Etnocentrism att man sätter den egna kulturen i centrum och förväntar sig att dessa kulturella synsätt och värderingar är de enda sanna och riktiga och att alla andra borde dela och rätta sig efter dessa.

Feminism en politisk analys och rörelse som ser att kvinnor som grupp är underordnade män som grupp i samhällets alla sfärer. Feminismen vill ändra på detta.

Flata en icke-heterosexuell tjej.

Funktionsnorm en norm som innebär att människor inte förväntas ha någon funktionsnedsättning utan att de till exempel ska kunna se, gå, läsa eller höra.

Funktionshinder de problem som uppkommer för människor med funktionsnedsättningar när de vistas i en miljö som inte är tillgänglig, som när någon som sitter i rullstol inte kommer in i ett hus för att det bara finns trappor. En person är inte funktionshindrad.

Funktionsnedsättning en varaktig fysisk, psykisk eller begåvningsmässig nedsättning av en persons funktionsförmåga som beror på en skada eller en sjukdom. Exempelvis dyslexi, autism, synskador, hörselskador och HIV.

Genus ett ord som används för att peka på att manligt och kvinnligt är något socialt konstruerat. Ett genusperspektiv innebär att man tittar på hur män respektive kvinnor formas som grupper.

Hatbrott ett brott som motiveras av hat mot vissa grupper av människor på grund av deras hudfärg, nationalitet, etniska ursprung, trosbekännelse, sexuella läggning eller annan liknande omständighet.

Heteronormativitet normer om att tjejer och killar förväntas vara olika, att man måste vara antingen kille eller tjej och att det »naturliga« är att tjejer bli kära i och attraherade av killar och tvärtom. Ger ekonomiska politiska och sociala fördelar till de som följer normerna, och nackdelar till de som bryter.

Heterosexuell en person som blir kär i, attraherad av eller kåt på någon av motsatt kön.

Homofobi en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor. Homofobin överlappar ibland transfobin.

Homosexuell en person som blir kär i, attraherad av eller kåt på någon av samma kön.

Hbt-personer en samlingsbeteckning för homo-, bisexuella & transpersoner.

Hudfärg ett socialt konstruerat sätt att dela in människor efter den färg man har på huden. Till exempel ses vissa människor som mörkhyade i Sverige medan de i en annan del av världen skulle ses som vita. Brukar ofta förväxlas med etnisk tillhörighet, något som handlar om kulturell grupptillhörighet och inte hudfärg.

Identitet en människas uppfattning om vem hon är, något som påverkas av andras uppfattning om vem hon är.

Intersektionalitet ett perspektiv som tittar på hur olika maktordningar är sammanflätade med varandra och hur olika identiteter skapas som resultat av till exempel ras/etnicitet, kön, sexualitet, klassbakgrund och ålder.

Jämställdhet jämlikhet mellan kvinnor och män, att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter i samhället.

Klass skikt i samhället som skapas utifrån på utbildningsnivå, hälsa, ekonomi och yrke. Hänger tätt ihop med exempelvis genus och etnicitet.

Kön socialt konstruerad kategori som delar in människor i grupperna »kvinnor« och »män«.

Könsidentitet en persons självidentifierade, självupplevda kön.

Könsmaktstruktur den maktstruktur som finns i samhället som innebär att män som grupp är överordnade kvinnor som grupp, och att män tilldelas mer resurser och makt än kvinnor.

Lesbisk en homosexuell tjej.

Maktstruktur en struktur på samhällsnivå som ger olika möjligheter och förutsättningar att påverka samhället och sitt eget liv. Vilka möjligheter och förutsättningar man har hänger ihop med till exempel ekonomi, kön och etnisk tillhörighet.

Normer förväntningar och ideal som handlar om vad som är önskvärt och positivt i vårt samhälle och vad som inte är det.

Polyamorös en person som har sex- och/eller kärleksrelationer med fler än en person i taget.

Queer ett perspektiv på samhället där man ifrågasätter normer kring kön och sexualitet. Det kan också vara en identitet att identifiera sig som queer. Det kan betyda att man är könsöverskridare eller icke-heterosexuell.

Rasism en struktur i samhället som gör att människor behandlas olika beroende på hudfärg och/eller etnisk tillhörighet.

Sexism konsekvensen av att samhället är ojämnt. Visar sig exempelvis genom diskriminering, förtryck och utnyttjande av kvinnor endast på grund av deras kön.

Sexuell läggning ett begrepp som ofta används för att gruppera människor utifrån vem de har förmågan att bli kär i och/eller attraherade av. Exempel på sexuella läggningar är hetero-, homo- och bisexualitet.

Tillgänglighet att göra en miljö tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga. Det kan till exempel vara att sätta in en hörslinga i konferensrummet eller ha information i punktskrift.

Trakasserier att utsätta någon/några för kränkande handlingar såsom mobbning, utfrysning eller förtal som syftar till att kränka någon annans värdighet.

Transfobi en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering som ger uttryck för en starkt negativ syn på transpersoner eller på sådant som avviker från normer för kön. Transfobin överlappar ibland homofobin.

Transsexuell en person som upplever sig vara av ett annat kön än det som står i personens pass. Är en medicinsk diagnos och kan vara ett sätt att identifiera sig. Beskriver en person vars kropp och könsidentitet inte överensstämmer. Personen önskar sig på grund av detta rätta till kroppen med hormoner och/eller kirurgi.

Transperson ett samlingsbegrepp som avser individer vars könsidentitet och/eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerades för dem vid födseln. I begreppet ingår vanligtvis dragqueens, dragkings, intersexuella, transgenderpersoner, transsexuella, intergenderpersoner och transvestiter. Begreppet transperson har inget med sexuell läggning att göra.

Transvestit en person som tidvis, ofta eller alltid iklär sig eller använder sig av ett annat köns kläder och/eller andra attribut.

Tvåsamhetnorm en norm som innebär att det ses som positivt, bra och normalt att ha eller vilja ha en partner. Monogami, som betyder att vara kär i och ha sex med en person i taget, är en central del.

Vardagsrasism den rasism som utövas i vardagen. Den är systematisk och har sin grund i samhällets föreställningar. Vardagsrasism kan ta sig uttryck genom att någon säger att alla invandrare är på ett visst sätt, att någon inte tror att mörkhyade människor kan prata svenska eller att någon tror att en människa kan jättemycket om Afrika bara för att personen kommer från Eritrea.

Vithet ett ord som används för att peka på att vita människor också har en hudfärg och en etnicitet, eftersom att ord som etnicitet, kultur och hudfärg ofta kommer upp när samtalen rör människor som är mörkhyade. Kopplas ofta ihop med svenskhet. Är inte en egentlig hudfärg (hudfärgen är ju snarare rosa) utan en maktposition.

Bryt! riktar sig till dig som vill arbeta med anti-diskriminering och mångfald inom en organisation, på en skola eller på en arbetsplats. Materialet innehåller metoder för att undersöka och ifrågasätta normer kring kön, etnicitet, sexualitet, klass och funktionsförmåga. Metoderna riktar blicken mot normen snarare än normbrytarna. Målet är att skapa en icke-diskriminerande och inkluderande organisation där alla kan känna sig välkomna.

Bryt! har tagits fram av Forum för levande historia och RFSL Ungdom.

FORUM
FÖR
LEVANDE
HISTORIA

 RFSL Ungdom